

SEXT AURELI VICTOR

CÈSARS DES D'OCTAVI AUGUST, ÉS A DIR, DES DE LA FI DE LA HISTÒRIA DE TITUS LIVI, FINS A LA DÈCIMA CONSULTA DE CONSTANÇI AUGUST I LA TERCERA DE JULIÀ CÈSAR

I. Octavi August

Al voltant de l'any setanta i vint-i-dos de la fundació de la ciutat, es va reprendre a Roma el costum d'obeir a un cap. Octavi, fill d'Octavi, i adoptat per César, el seu oncle; Octavi, que el senatconsult aviat anomenava August, a causa de la seva clemència després de la victòria en una guerra civil, va guanyar per primera vegada als soldats per la seva donació, la gent per l'esperança de distribuir provisions i després presentar-se sense dificultat altres ciutadans. Va exercir així el poder durant gairebé quaranta-quatre anys, i va morir de malaltia a Nole, després d'haver afegit a l'imperi Rètesi i Illyria, i va sotmetre la indomable fúria de nacions estrangeres, a excepció d'Alemanya. . No obstant això, el vencedor d'Antonio, era el tercer, des de Numa, que va tancar el temple de Janus, un costum observat entre els romans quan les guerres van deixar una mica de descans a la república. August era popular i alegre, però massa apassionat per els excessos de plaer, de jocs i d'intemperància, que us van provocar el son. Un devot protector dels aprenents, que eren nombrosos durant el seu regnat, va tenir un afecte molt viu per als seus parents; finalment, al gust de l'eloqüència, uní la pietat més admirable. La seva clemència li va valer el títol de pare de la pàtria i la gratificació de Tribune per a la vida; després, com a un déu, a Roma, a totes les províncies, ia les principals ciutats de l'imperi, abans i després de la seva mort se li van consagrar temples i col·legis sacerdotals. La seva felicitat era tan gran (excepte, no obstant, pel costat dels seus fills i la seva dona), que els indis, els escites, els garamantes i els bactrians li van enviar ambaixadors per implorar la seva aliança.

II. Claudi Tiberi Neró

A continuació, Claudi Tiberi Neró, gendre d'August, i el seu fill adoptiu per l'adrogació, quan va estar prou tranquil·litzat de les pors a revoltes, van prendre l'imperi, mentre rebutjava astutament el nom d'emperador. Artificial i impenetrable, gairebé sempre simulant aversió al que ell volia més, i una preferència insidiosa pels objectes del seu odi; amb una vivacitat de la ment que sempre inspirava el moment present, es va convertir, després de bons inicis, en el flagell de la república. Impulsant fins a l'últim refinament de l'excés de llibertat, gairebé sense distinció d'edat i sexe, va castigar amb atroces barbaries els innocents, siguin romans o estranys. Per execració pels pobles i per la misantropia, havia triat l'illa de Capri per a la guarida de les seves turpituds. Va paralitzar les forces de l'art militar, cosa que va fer que l'imperi perdés gairebé totes les seves conquestes, de les quals no quedava res més que Capadòcia, reduïda a una província romana, i que al començament del regnat de Tiberi, que va retirar de la el rei Archelaü entronitzat; Els robatoris de les Gètuls, que, sota les ordres de Tacfarinas, havien fet irrupcions aquí i allà, també van ser reprimits. Abans de Tiberi, les cohorts pretorianes estaven

disperses a les ciutats municipals veïnes, o es van allotjar a Roma en les cases dels ciutadans: els va establir en un campament prop de la capital i va elevar el seu cap a la dignitat del prefecte pretori: perquè August havia instituït per als seus guàrdies i per la de la ciutat altres soldats designats com a assistents.

III. Cai Cèsar Calígula

Tiberi, la mort de la qual va ser natural o violenta, després d'un regnat de vint-i-tres anys, i als setanta-nou anys, va ser succeït per Cai Cèsar, sobrenomenat Calígula, a qui tots els vots de Roma van demanar tron, en memòria dels seus avantpassats i del seu pare. De fet, pel costat matern, besnét d'August i nét d'Agrippa, Cai va tenir pel seu avi patern Drus, pare de Germànic, del qual va néixer. Les modestes virtuts i la mort prematura d'aquests prínceps, tots van collir abans de l'època, a l'excepció d'August, el final tràgic de la mare i dels germans de Calígula, que Tiberi havia destruït enmig de la seva carrera, va inspirar el la gent els records més emotius. A més, va ser a qui ploraria la pèrdua d'una família tan noble, amb l'esperança que els seus joves fills, nascuts enmig dels camps, on hagués trucat el seu sobrenom d'un calçat militar i on estigués l'ídol de les legions. Finalment, cada home sensible creia que s'assemblaria als seus pares, malgrat aquesta llei de la naturalesa molt oposada, que sovint, com per disseny, feia el mestre de l'home virtuós el malvat, el ignorant de l'home educat, de resta, i viceversa: un exemple que va fer que molts savis pensessin que era més avantatjós no tenir fills. A més, la bona opinió formada per Calígula no tenia cap fonament de veritat; de fet, al principi havia disfressat els seus monstruosos vicis, ja sigui per la modèstia o per la hipocresia de la submissió, que es repetia a tot arreu amb justícia, que mai no hi havia hagut un millor esclau o pitjor mestre que ell. Finalment, després d'haver arribat al poder, i molt hàbil, com aquest tipus de personatges, per ocultar els sentiments de la seva ànima, al principi va fer diverses accions agradables a la gent, al Senat i a les tropes. conspiració, com si s'hagués negat a creure-ho, va dir en veu alta que no era probable que es pogués fer cap intent contra ell l'existència de la qual no era ni dependent ni perjudicial per a persona. Però, de sobte, destrueix, per diversos paquets, un petit nombre de persones innocents i, a partir d'aleshores, com una bèstia feroç que s'ha empinat de sang, també abandona tota la ferocitat de la seva naturalitat, des d'aquest moment, durant tres anys, va contaminar el món de la massacre cada vegada més gran de senadors i dels ciutadans més virtuosos. A aquests delictes afegeix incest amb les seves pròpies germanes, i adulteri amb els romans més nobles; avança adornat amb el vestit dels déus, es jacta de ser Júpiter, a causa del seu triple incest amb les seves germanes; després, a les seves orgies i la seva bacanal, afirma que és el déu Bacus. No obstant això, enmig de les seves malalties, reuneix totes les legions d'un mateix cos i els dona l'esperança de passar a Alemanya; però aviat reben l'ordre de recollir petxines i petits còdols a la vora de l'oceà: ell mateix presideix aquesta operació, de vegades vestida amb una túnica flotant, i amb els atributs de Venus, de vegades, armat amb cada peça, no deixa de repetir que no porta els botins d'home, sinó els deus; sens dubte, perquè s'apodera d'aquest tipus de petxines, que els grecs, sempre apassionats d'exagerar, en diuen nimfes. Orgullós d'aquestes gestes, intenta prendre el títol de senyor i adornar el front amb la diadema reial. Així, tots els ciutadans que havien conservat l'antiga virtut romana, animats per Cherea, van decidir alliberar la república de la pesta tan perniciosa per la mort del tirà, i aquesta acció brillant hauria tingut el mateix resultat que el l'heroisme de Brutus, que conduïa Tarquini, si els romans fossin els únics

soldats de Roma en aquell moment. Però des del moment en què la indolència i la lentitud havien obligat els ciutadans a compondre les seves legions només de desconeguts i bàrbars, la corrupció de les maneres aniquilava la llibertat i la passió de la riquesa no coneixia límits, mentre que a un decret del senat, aminoàcids que perseguien la família imperial, i tots els seus membres, sense excepció fins i tot dones, va ser per casualitat que un epirota, pertanyent a les cohortes que custodiaven els llocs més importants del palau, va descobrir Tiberi Claudi, que estava amagat en un racó més fosc, el va dibuixar bruscament i va començar a cridar als seus companys: Si sou savi, aquí hi ha un emperador. De fet, l'estupidesa de Claudi el va fer semblar dolç a aquells que no el coneixien; Ella ja havia estat de gran ajuda al seu oncle Tiberi, l'humor intransigent i que l'havia preservat de la gelosia del seu nebot Calígula; Vaig a dir més: havia conciliat la gent i els soldats, a causa del menyspreu de l'estat miserable en què havia viscut sota la regla tirànica dels dos emperadors anteriors. Mentre que la majoria dels assistents recorden aquestes circumstàncies, de sobte les tropes que hi són presents ho envolten, sense que ningú s'hi oposi; al mateix temps, arriben la resta de soldats i una gran quantitat de gent. Amb aquesta notícia, els senadors envien ràpidament a reprimir l'intent. Però quan veuen tota la ciutat i totes les ordres de l'estat esquincades per sedicions violentes, cadascun dels quals té un propòsit diferent, se sotmeten, com si haguessin rebut el comandament. Així, doncs, el poder suprem d'un solament es va consolidar a Roma, i es va reconèixer llavors evidentment que els esforços dels mortals són impotents quan la fortuna no els secunda.

IV. Claudi

Claudi, un noble senyor de la seva gola, imbecil i sense memòria, covard i més que covard, no va permetre, a causa de la seva pusil·lanimitat, prendre determinacions excel·lents, especialment pel consell dels nobles, per als quals temen va inspirar deferència, perquè les ments estúpides actuen segons els impulsos que reben. Va ser a partir de la influència dels savis que va aturar el desbordament de vicis; que va abolir, a Gal·lia, les minúscules supersticions dels druides; que va fer les lleis més avantatjoses als romans; que va introduir a l'exèrcit les reformes més consciencioses; que va preservar o va estendre les fronteres de l'imperi, donant-li el seu límit, a l'est, Mesopotàmia; al nord, el Rin i el Danubi; Al sud, Mauritània, que no tenia més reis després de Juba. Va tallar a trossos les hordes dels mussalamians; finalment, va sotmetre les parts més occidentals de la Gran Bretanya, per les quals es va embarcar al port d'Òstia, i l'única província on va aparèixer en persona, ja que els seus generals van aconseguir les altres conquestes. Va acabar amb la fam causada per Calígula, que, gelosa de crear un teatre al mar i de tancs rodants, va reunir, en gran contraposició a la república, vaixells de totes les parts del món. Afegim que, després de restaurar la censura, va expulsar a alguns dels seus membres del Senat; Va deixar, també, un jove mort, el pare del qual havia testificat la bona conducta, i va afegir amb prudència, sobre aquest tema, que un pare també ha de ser el cens dels seus fills. Però quan les carícies de Messalina, la seva dona i les paraules adulteres dels llibertats que també el governaven, el van portar al mal, no es conformava amb cometre els crims d'un tirà, va atrevir a totes aquelles dones. des de l'última abjecció i els esclaus més vilans podrien suggerir un boig que fos el mestre. Al principi, la seva dona es dedicava a tot tipus d'adulteri, com si tingués un dret, gairebé sempre sacrificant, amb els seus còmplices, aquells que, per honor o por, es van abstenir de respondre als seus desitjos; ara, amb l'ajut de artificis

familiars d'aquestes dones, va acusar d'haver intentat seduir-la, fins i tot a aquells que havia intentat corrompre. Llavors, inflamada amb una luxúria més odiosa, es va prostituir amb ella, com les viles cortesanes, les dones casades i les noies més nobles; els homes es van veure obligats a assistir a aquest horrible espectacle; i si algú mostrava horror per a aquestes turbulències, es va inventar una acusació i es va oposar a ell contra tots els seus. Amília, com Claudi, tal i com acabem de dir, era la màxima pusil·lanimitat, gairebé sempre tenia por d'alguna conspiració que es temia que l'emperador fos tímid: la mateixa faula servia de text als llibertats per aclapara tothom que volia perdre. Al principi, còmplices dels crims de la seva protectora, tan aviat com van adquirir una autoritat igual a la seva, li van fer morir pels seus satèl·lits, com si el seu amo, que no sabia res de tot, els hagués donat, però, ordre. Messalina havia impulsat la infàmia fins al punt que, durant un viatge de Claudi al port d'Ostia per divertir-se amb cortesanes, va contractar un nou matrimoni a Roma, que va acabar amb la seva mala reputació i amb tothom. Va ser sorprenent que, sota l'emperador, l'emperadriu preferís casar-se amb un home d'alguna mena, més que amb l'emperador mateix. Així, els llibertats, que havien esdevingut més poderosos que mai, havien tocat tot amb infame desfiguració, exili, assassinat i proscripcions; al final van instar el seu estúpid mestre, malgrat la seva vellesa, a desitjar a la seva neboda com a nova núvia. Tot i que es deia que Agripina era molt més inexperta que la primera dona de Claudi, i aquest mateix motiu el va fer témer del destí de Messalina, va enverinar al seu marit. Claudi havia regnat durant catorze anys; En el sisè any del seu imperi, el vuitè segle laic de la fundació de la ciutat es va celebrar a Roma amb una rara magnificència; a continuació, el rovell, un meravellós ocell, va aparèixer a Egipte, un ocell fluix. , cada cinc cents anys, llocs de renom d'Aràbia. Al mateix temps, una immensa illa sorgí de sobte del mar Egeu, durant una nit en què hi havia hagut un eclipsi de la lluna. La mort violenta de Claudi, com anteriorment la de Tarquini l'ancià, va romandre amagada durant molt de temps; perquè els guàrdies del palau, corromputs pels artificis d'Agrippina, enviaven a l'emperador malalt, i suposant que, mentre esperava la seva cura, hagués confiat la cura de la república al seu gendre, que tenia tot. recentment va admetre el nombre dels seus fills.

V. Luci Domici Neró

Així es va convertir en l'emperador Luci Domici, ja que Neró es deia Domici, pel nom del seu pare. Encara que molt jove, quan va començar el seu regnat, que era tan llarga com la del seu pare, es va mostrar tan gran per als primers cinc anys, es col·loca per sobre d'aquesta atenció per embellir la ciutat de Roma Trajà sovint discutit amb raó que tots els emperadors estaven lluny dels cinc primers anys de Neró. Va ser llavors que amb el consentiment del rei Polemon, va reduir a la província romana el Pont, anomenat des d'aquesta circumstància Pont Polemoniàc: va ser el mateix en els Alps Cottians després de la mort del rei Cottius. Neró va demostrar clarament que l'edat no és pas un obstacle per a la virtut, sinó que no resisteix a la llicència de corrompre el personatge, i que, per haver-se evadit per primera vegada. una llei que, en cert sentit, imposa la joventut, només reprenem la vida del desordre amb un ardent encara més perniciosos. De fet, va passar la resta de la seva vida amb tanta vergonya, que s'hauria avergonyit i és lamentable de dir que mai l'individu més simple no havia baixat tan baix, i molt menys el mestre del món. Es va veure primer, a la manera dels grecs, disputar, en assemblees públiques, la corona, el preu de la cançó; Llavors va arribar al punt que, sense cap cura ni pel seu

propi honor ni per la dels altres, al final usant el vel nupcial de les verges, després d'haver convocat obertament el Senat, va comptar amb un dot i, enmig de les festes que la gent va celebrar en aquestes ocasions, va donar la mà a un llibertat, a qui es va ocupar de triar entre tots els més infames. Però aquest era el menys dels delictes de Neró. Cobert amb la pell d'un animal salvatge, que anava a unir com a delinqüents, dues persones de diferent sexe, tocat i retocat la cara i els seus genitals, llavors aquesta parella, emocionats de turpitud, més fulminant encara. Fins i tot molts historiadors l'acusen d'incest amb la seva mare, que, devorada per la set de dominació, volia sotmetre el seu fill per qualsevol delicte. Per a mi, encara que altres autors han negat el fet, crec innegable; doncs, tan aviat com els vicis han envaït el cor de l'home, aviat blasmat davant els atropellaments dels estrangers, la seva habitual luxúria va a crims antinatural contra la natura encara més monstruosos; necessita alguna cosa nova per fer que el gaudi sigui més suau: així que eventualment va a tots els excessos, fins i tot en els parents més propers. trista veritat que molts van demostrar clarament la conducta de Neró i Agripina: veiem, de fet, es procedeix a una mala gradació: són adúltera abans de casar-se amb el seu oncle, la tortura cap als estranys abans assassinat del seu marit. Neró, al seu torn, seguint la mateixa progressió: primer viola una sacerdotessa de Vesta, després es prostituí; finalment, tant el fill com la mare arriben a l'incest. Però aquestes carícies no es podrien unir entre elles; i mentre que, precipitant-se cap a nous crims, s'aixequen a les emboscades de l'altre, la mare finalment sucumbeix. Així, després d'haver derrocat, per un parricida, totes les lleis divines i humanes, Neró va redoblar cada dia de furor contra els ciutadans més virtuosos; tantes conspiracions van esclatar en diferents moments per lliurar la república. El descobriment d'aquests complots i l'execució dels conspiradors van fer que Neró fos encara més cruel; va decidir incendiar Roma, per traïr la gent a les ferotges bèsties, per enverinar a tots els senadors i per traslladar el lloc al Imperi, un disseny que l'havia inspirat especialment l'ambaixador dels parts. Alguns dies, en una festa, els cortesans cantaven, segons el costum, l'ambaixador li demanava el seu servei un jugador de cítara; Nero va respondre primer que aquest músic era un home lliure; llavors va afegir, assenyalant als convidats, que el diputat podia, no obstant això, prendre el que desitgés, perquè ningú sota el seu domini podia passar lliurement. I si Galba, que governava Espanya, per la notícia que Neró havia ordenat la seva mort, no hauria afanyat, malgrat la seva gran edat, a agafar el poder i que arribés mentrestant, sens dubte que Neró no havia aconseguit els paquets més grans. Però a l'acostament de Galba, abandonat per tothom, a excepció d'un eunuc, que abans havia mutilat, va intentar transformar-se en una dona, es va perforar amb una daga. després de demanar a algú que volgués colpejar-lo; com si, fins i tot per ajudar-lo a morir, ja no mereixeria l'ajut de ningú. La família dels Cèsars acaba amb Neró: un esdeveniment que diversos prodigi van anunciar. Citem els principals: la fusta de llorer, situada a la vila dels Cèsars, i dedicada a aquells que havien triomfat, assecats de sobte; en el mateix lloc es va dur a terme un gran nombre de pollastres blancs, que es van utilitzar principalment en cerimònies religioses i per a les quals s'havia consagrat un lloc especial que encara ocupen avui a Roma.

VI. Servià Galba

De la il·lustre família de Sulpici Galba, tan aviat com va entrar a Roma, semblava haver arribat només per donar una poderosa ajuda al luxe i a la crueltat, ja que va començar a saquejar, a empresonar, tiranitzar els ciutadans; exercint terribles

estralls, tinc tot d'una manera horrible. Aquests excessos van esglaonar ràpidament el seu poder; de fet, només es fa més odiós quan un ha fet esperança en va per la suavitat i la clemència; Per tant, Galba era detestat, especialment pels soldats, amb l'avarícia que havia reduït les altes remuneracions; aviat va ser assassinat, a instància d'Otó, profundament enfuriat pel fet que l'emperador li havia preferit Pisó com el seu fill adoptiu; Otó aleshores va excitar les cohorts, que ja estaven profundament irritades, i les va conduir al Fòrum. Galba, cobert d'una cuirassa, després va córrer per sortir del tumult; però fou massacrat a prop del llac Curtius, després d'un regnat de set mesos i set dies.

VII. Salvi Otó

Salvi Otó, anteriorment culpable, com molts altres, d'una vergonyosa familiaritat amb Neró, amb prou feines va sorgir de l'adolescència quan va envair el poder imperial. El va mantenir durant gairebé vuitanta-cinc dies, malgrat els mals hàbits que coneixia per endavant. Derrotat, prop de Verona, per Vitel·li, descendent de la Gàl·lia, es va donar la mort.

VIII. Auli Vitel·li

Així, l'imperi va ser transferit a Auli Vitel·li. Sagnant des del principi, el seu domini només hauria fet progressos encara pitjors, si Vespasià no hagués estat retingut durant més temps per la guerra de Judea, que havia fet per ordres de Neró. A la notícia de l'adveniment i la mort de Galba, en el cas simultani de les tropes de Moesia i Pannònia, que li van enviar ambaixadors per exhortar-lo a declarar-se emperador, va prendre el títol. Els soldats dels quals acabem de parlar van informar que els pretorians havien portat a Otó a l'imperi i que l'exèrcit d'Alemanya acabava de proclamar Vitel·li, que desitjava, com és habitual als camps, per un esperit de rivalitat, no de semblar cedir en la menor part a les altres legions, i va empènyer al tron Vespasià, que les seves grans accions havien fet reconèixer a l'emperador per les cohorts de Síria. Només un nou senador, els avantpassats dels quals havia viscut a la ciutat humil de Réate; però els seus talents, les seves virtuts civils i militars li van donar, als ulls de tots, la més alta noblesa. Quan els seus tinentes havien passat a Itàlia i havien derrotat les tropes de Vitel·li a Cremona, va coincidir amb Sabí, prefecte de Roma i germà de Vespasià, per abdicar la dignitat imperial, al preu de cent milions de sestercis, i prenent els soldats per àrbitres. Però aviat, en creure que estava envoltat de notícies falses, sembla que va reprendre tota la seva fúria i va fer cremar aquest mateix Sabí, amb tots els de la part contrària, al Capitoli, on es van refugiar per salvar les seves vides. Quan, després, va saber tota la veritat i l'aproximació de l'exèrcit enemic, va córrer a amagar-se a la caixa del porter; però la llencen, llancen una corda al coll, com un parricida, i la arrosseguen a les escales del Gemini, on cadascú al cor la travessa amb mil cops; finalment, el seu cadàver es llança al Tíber. La seva tirania havia durat vuit mesos; tenia cinquanta-set anys. Tots aquests emperadors, la vida dels quals acabo d'esbossar en forma abreujada, i sobretot la família dels Cèsars, tenien un esperit tan ben cultivat per les cartes i l'eloqüència que, sense l'enormitat dels vicis de tot tipus, deshonrats, amb l'excepció d'August, podrien, sota la brillantor del seu talent, treure fàcilment les taques d'alguns lleugers defectes. Tot i que aquests exemples demostren prou la superioritat dels bons costums sobre el coneixement, però, cadascun, i sobretot un príncep, ha de procurar, en la mesura del possible, reunir els dos avantatges, però si

la multiplicitat d'obres sempre creix li impedeix estendre el cercle del seu coneixement, que almenys adquireix una instrucció que té algunes reflexions d'elegància i autoritat.

IX. Flavi Vespasià.

Vespasià era un d'aquells homes que, a una virtut irreprotxable, unien una fàcil eloqüència de l'ànima. Durant molt de temps, l'univers estava tan esgotat de sang que estava desanimat: Vespasià aviat va guarir les seves ferides, ja que, excepte els que havien anat massa lluny en els seus excessos, preferia sobretot perdonar els satèl·lits de la tirania. que destruir-los en tortures; Pensar amb gran saviesa que sovint empeny a infames ministeris. Es van fer diverses conspiracions contra ell; però, lluny de castigar els autors d'aquests atacs, els va deixar la vida i la llibertat, reprotxant-los només, amb la delicadesa que formava la base del seu caràcter, tota la bogeria de fer cas omís de la càrrega i preocupacions sense nombre del poder imperial. Ple de confiança en els presagis de l'endevinació, perquè moltes circumstàncies li van fer reconèixer la veritat, va creure fermament que els seus successors serien els seus dos fills, Titus i Domicià, afegim que, per les lleis més equitatives, ell va donar advertències saludables i, encara més sorprenent, va tenir, per l'exemple de la seva vida, destruint la majoria dels vicis: encara digui, però falsament, certs autors, va estar sense força contra el esquer de diners: de fet sabem, de manera general, que, a causa de l'escassetat del tresor i de la ruïna de les ciutats, si primer imposava noves càrregues, tributs nous, no els renovava més. a continuació. A més, aquestes sumes es van utilitzar per reconstruir a Roma el Capitoli, que acabava de cremar, com hem dit anteriorment, per aixecar el temple de Pau, per reparar el monument de Claudi, per construir el més ampli anfiteatre, una infinitat d'altres edificis i un fòrum, que es van iniciar i van acabar sota el seu regnat. Finalment, en tots els països subjectes al poder romà, les ciutats van rebre els adornos més notables; es van obrir carreteres amb l'ajut de treballs immensos; llavors hem excavat muntanyes per donar un pendent suau al camí de Flamínia. Així que molts llibres tan importants, completats en poc temps i sense cap perjudici per als agricultors, són més aviat una prova de saviesa que de cobdícia. Després d'haver restaurat l'antiga severitat de la censura, va expulsar del Senat a tots aquells a qui la seva mala conducta era indigna de tenir lloc allí; i de l'elit dels millors ciutadans de tot l'imperi, va compondre mil noves famílies patrícies; només havia trobat dos-cents i amb molta dificultat; la crueltat dels tirans els havia destruït en la seva major part. El rei dels parts Vologèse va ser obligat per les armes a fer la pau; la part de Síria, anomenada Palestina i Judea, es va reduir a la província romana pels feliços esforços de Titus, que Vespasià, el seu pare, en sortir a Itàlia, havia confiat la cura d'aquestes expedicions estrangeres. Titus, aviat victoriós, va ser condecorat amb el títol de prefecte del pretori, una posició ja en principi considerable, que, pel nomenament de Titus, va adquirir encara més importància i es va convertir en la segona dignitat de l'imperi. Com, abans d'aquesta època, la brillantor dels honors va quedar eclipsada per l'estranya barreja d'ignorància i virtut, d'incapacitat i de talent, la majoria dels prefectes pretorians només van fer el seu nom pel seu la exercí la del poder, per la insolència, la injustícia, l'abjecció dels vicis més vergonyosos i les rapinyes infames, que van pintar amb el pretext de la manca de provisions.

X. Titus Flavi Vespasià

Tan aviat com Titus esdevé mestre de l'imperi, no es podia creure quant va superar el que va prendre pel seu model, especialment per la seva educació, la seva clemència i la seva liberalitat. Fins aleshores, els nous emperadors solien ratificar les concessions dels seus predecessors; Amb prou feines al tron, va assegurar, mitjançant un decret espontani, tots aquests avantatges als seus posseïdors, els desitjos que preveia. Va empènyer el sublim de la virtut i la bondat fins al punt de protegir fins i tot els que havien conspirat contra ell: per tant, dos patricis del més alt rang, incapaços de negar la trama que havien fet contra la seva vida, van ser després de la seva pròpia confessió, condemnat pel senat a l'última execució. Titus demana llavors que siguin portats davant seu; els condueix al teatre, els fa seure al seu costat i demana, com per examinar el punt, l'espasa d'un dels gladiadors que lluitaven i ho confia als dos conspiradors. Queden atrapats amb sorpresa i admiració davant tanta fermesa "No els veieu", va dir l'Emperador, que és el destí el que dóna el poder, i que s'aconseguiria en va un crim amb l'esperança de per prendre-ho o per por de perdre'l? Després d'un regnat d'aproximadament dos anys i nou mesos, durant el qual va completar l'amfiteatre començat pel seu pare, va perir enverinat, al final del bany, als quaranta anys. Vespasià havia deixat de viure en el seu setanta-set anys, i el desè del seu regnat. La mort de Titus va provocar tant de dol en les províncies, que cada un, anomenant-lo delícies de la raça humana, plorava per ell com si el món hagués perdut per sempre el seu protector i el seu pare.

XI. Titus Flavi Domicià

Domicià, després de la mort del seu germà Titus, el millor dels prínceps, es va fer més frenètic que mai a tots els crims públics i privats; a les infàmies de la seva joventut va afegir la rapinya, els assassinats, les tortures. Pujant fins a l'últim excessos de la seva desfiguració monstruosa, va tractar els senadors amb un orgull que era més que arrogància, obligant-los a cridar-lo senyor i déu; títols que els seus successors immediats es van apressar a rebutjar, però que altres emperadors van adoptar posteriorment amb més afany. Domicià va afectar per primera vegada la clemència i va mostrar una mica d'energia dins; semblava encara més actiu en la guerra. Guanyador dels dacis i dels Cats per ell mateix, havia donat al setembre el nom de Germànic i el seu propi al mes d'octubre. Va completar moltes obres començades pel seu pare i per la cura del seu germà i del Capitoli, entre d'altres. Però llavors, tirà ferotge i assedegat de sang, va començar a ordenar la súplica dels bons ciutadans; En la ridícula apatia que li havia afusellat l'esgotament del déu, es va allunyar, va allunyar a tothom i va perseguir els ramats de mosques: un exercici vergonyós, que va anomenar el mot grec *Μυγοσκοτώστρα* (matamosques). D'allà, contra ell, una multitud de sarcasmes, i aquesta resposta a un home que va preguntar si hi havia algú al palau: "Ni tan sols una mosca", si potser és en el lloc on l'emperador lluita amb ells. A mesura que la crueltat de Domicià es redoblà cada dia d'excés i de furor, i que es tornés més i més sospitós contra els que vivien a prop de la seva persona, els seus lliberts van conspirar contra els seus dies, de complicitat amb l'emperadriu, que tenia d'amant un actor; així doncs, portava la pena dels seus crims a l'edat de quaranta-cinc anys, després d'un regnat d'aproximadament quinze anys. El Senat va decretar que havia de ser enterrat com un gladiador, i que el seu nom seria esborrat a tot arreu. Però la seva mort va afectar molt els soldats, les fortunes privades no van tenir un desenvolupament més ampli que a costa de la

fortuna pública: aviat, segons el seu costum, van esclatar moviments sediciosos i van exigir l'execució dels assassins de l'emperador. Amb un dolor infinit, els savis aconseguien contenir i reconciliar-los amb els patricis. Mai no van deixar de pensar en la guerra civil entre ells, sinó que van ser afectats per un canvi de govern, la qual cosa els va fer perdre la magnífica generositat de la qual la rapinya de Domicià els va satisfer! Fins ara, els romans o els italians han governat l'imperi; els estrangers es convertiran ara en emperadors; i no sé si, com Tarquini el Vell, no eren gaire millors que els primers. Per a mi, de tot el que he pogut llegir o aprendre, estic totalment convençut que la ciutat de Roma deu una veritable grandesa a la virtut i als talents que han naturalitzat els prínceps d'origen estranger.

XII. Coccei Nerva

Qui era, de fet, més savi i més moderat que Nerva de Narnia? Ell ja era molt vell i vivia al país dels Sequanians, on s'havia refugiat per por del tirà, quan les legions el van triar com a emperador. Un cop convençut que l'imperi només podia estar ben governat per homes de força física i moral superior a la seva, abdicà després de setze mesos, després d'haver fet la dedicació del fòrum anomenat Pervium. i en què es troba el temple de Minerva, un monument la majestat del qual respon a la magnificència. Si sempre és bonic consultar les forces sense deixar-se portar per la ràpida inclinació de l'ambició, és especialment per a aquells que tenen el poder suprem, objecte dels desitjos de tots els mortals, de la cobdícia dels vells, fins i tot al llindar de la tomba. Però el que més evidentment demostra la gran saviesa de Nerva és el mèrit de l'heroi que ell mateix va donar com a successor.

XIII. Ulpia Trajà

De fet, va ser Ulpia Trajà, d'Itàlica, ciutat d'Hispania, d'una família senatorial i consular, que Nerva va adoptar per abrogació, fórmula usada per l'imperi. Seria difícil trobar un polític més hàbil, un guerrer més il·lustre que Trajà. Per al primer, o fins i tot a l'únic, va estendre les forces i la dominació romana més enllà de l'Ister (Tigris), després d'haver domesticat, va reduir a la província les dues nacions de Sacis i Dacis (amb amplis pentinats), per la derrota dels reis. Decèbal i Sardoni; tots els països de l'Orient, situats entre els rius famosos de l'Indus i l'Eufrates, també van experimentar el poder de les seves armes victorioses; va exigir els ostatges del rei persa Cosroes, al mateix temps que obrí un immens camí a través de les tribus bàrbares, per facilitar el pas des del pont Euxini a la Gàl·le. Va construir fortaleses en llocs més exposats a sorpreses i la situació era favorable; va construir un pont sobre el Danubi i va formar un gran nombre de colònies. Després, a Roma, va completar els fòrums començats per Domicià i moltes altres obres que va embellir i va decorar amb ornaments sobretot de magnificència. Amb una admirable previsió i per conservar a Roma una abundància perpètua, va establir i consolidar la universitat dels forners; per conèixer amb més rapidesa el que es feia a l'interior de l'Imperi, va instituir una carrera o inspecció pública: un establiment molt útil, però que havia de recórrer a la ruïna del món romà per l'avarícia i la insolència d'alguns dels seus successors. Diguem que, en els darrers anys, el flagel ha estalviat les províncies il·lirianes, que van obtenir molt de relleu, gràcies a la saludable administració del prefecte Anatoli. Així, en un estat, el bé i el mal poden canviar de naturalesa pel caràcter dels qui governen. Just, amable, el més pacient dels homes, i especialment els més fidels d'amics, Trajà, per afecte per Sura, li va consagrar

l'edifici que porta aquest nom. Comptava tant per la seva pròpia virtut, que cada vegada que lliurava, com de costum, a Saburà, prefecte del pretori, una daga, com a atribut distintiu del seu alt càrrec, li va dir en forma d'advertència. "Em confio aquesta arma per defensar-me, si ho faig bé; per canviar-ho més aviat contra mi, si em faig mal. Perquè qui governa els altres té menys dret a cometre errors". Turmentat, com Nerva, amb la passió pel vi, havia atenuat els efectes per la seva prudència i per la defensa expressa de l'execució de les ordres que podia donar després d'un llarg menjar. Amb aquestes virtuts governà l'imperi durant gairebé vint anys. En el moment en què es va sentir un violent terratrèmol a Antioquia i als extrems de Síria, Trajà, que, a petició del senat, havia deixat de reprendre la guerra d'Orient, va morir de malaltia Edat avançada, prèviament associant a l'imperi Adrià, al seu compatriota i al seu parent. És a partir del regnat d'Adrià que s'ha produït la separació dels títols de Cèsars i Augusts, i el costum de permetre a dos o més prínceps exercir en la República el poder sobirà, amb un títol diferent i un poder desigual. Altres escriptors, no obstant això, pensen que Adrià li devia elevar-se al crèdit de Plotina, esposa de Trajà, que suposava que aquest príncep tenia per voluntat instituït el seu cosí per hereu de l'imperi.

XIV. El-li Adrià

El-li Adrià, que tenia més aptitud per a l'eloqüència i les funcions civils que per a la guerra, va pacificar Orient i va tornar a Roma. Allà, fidel imitador dels grecs o Numa Pompili, va començar a instituir cerimònies, lleis, gimnasos i tenir una atenció tan peculiar als científics, que estableix a favor de les belles arts una escola que es diu Ateneu; va introduir a Roma, segons el ritu dels atenesos, les iniciacions de Ceres i els misteris de Libera o Eleusine. Llavors, com sol passar en temps de pau i oblidant-se de les fatigues, es va retirar a la seva vila a Tibur, després d'haver abandonat el govern de la capital a César Luci El-li. Per a ell, segons els hàbits d'home feliç i opulent, tenia palaus construïts, va prendre totes les precaucions d'ordenar festes, obtenir estàtues i quadres: finalment es va veure cercant, amb escrupolosa sol·licitud, totes les millores, luxe i voluptuositat. A partir d'aquest moment, mil rumors van córrer a la seva vergonya: va ser acusat d'haver estigmatitzat l'honor dels nois joves, d'haver cremat per Antínous una passió contra la naturalesa: allà era, es deia, l'únic motiu per que havia donat el nom d'aquest adolescent a una ciutat que havia fundat; per aquesta raó tenia estàtues elevades a aquest favorit. És veritat que uns altres només volen veure allà el sentiment sagrat i religió de gratitud: Adrià, diuen, desitjant una llarga vida, va consultar els endevins, que li van assegurar que el seu desig es compliria, si algú un va consentir a morir per ell tothom es va negar; Només Antínous es dedicà generosament; per tant, tot l'homenatge que se li va donar a la seva memòria, del qual hem parlat anteriorment. Deixarem la qüestió indecisa, encara que la connexió d'un príncep tan relaxat en les seves maneres amb un home d'aquesta època desproporcionada sembla molt equívoca. Mentrestant, el César Luci El-li va morir; Adrià el va reconèixer fins i tot quan la seva ment va començar a debilitar-se, i el desdeny ja va substituir el respecte que se li havia donat; va convocar el Senat per crear un César. Quan els senadors es van apressar a córrer cap a l'assemblea, l'emperador va veure per casualitat a Antoní, que amb el braç recolzava els passos vacil·lants d'un vell home, el seu sogre o del seu pare. Adrià admirat per aquest punt de vista, va fer nomenar legalment a Antoní per César i va ordenar la massacre de gran part dels senadors que li havien ridiculitzat. Aviat va morir a Baies d'una malaltia cruel, després d'un

regnat de vint-i-dos anys menys al mes, i quan la seva vellesa encara estava en verd. El Senat, insensible a les pregàries del nou príncep, es va negar a atorgar a Adrià els honors de l'apoteosi, tant que estava enutjat per la pèrdua de tants dels seus membres! Però, de sobte, va veure a aquells els morts del qual deplorava, i tots, després d'haver-hi abraçat els amics, finalment van donar el que havia refusat al principi.

XV. Antoní el Pietós

Aureli Antoní va ser sobrenomenat Piadós. Lliure de la contaminació dels vicis, gairebé sense taques, d'una família molt antiga de la ciutat municipal de Lanuvium, de la qual era senador, tenia un caràcter tan igual i moral tan pur que ensenyava millor que ningú, això la pau més llarga i el repòs més profund no poden corrompre una virtut perfecta i la gent seria realment feliç si estiguessin governats per homes savis. Finalment, durant vint anys, quan va administrar la república, sempre es va mantenir igual; Va celebrar amb gran magnificència el novè any laic de la fundació de Roma. Si ell mai no va obtenir els honors del triomf, fes-ho amb compte, tanmateix, per acusar-lo de suavitat; lluny d'ell, ell sens dubte li era molt més gloriós que cap, sota el seu imperi, gosava molestar la pau, i que ell mateix no volia ostentar el seu poder portant la guerra a nacions pacífiques. Afegim que, com que no tenia fills masculins, va fer que els romans fossin un últim servei posant el marit de la seva filla al capdavant de la república.

XVI. Marc Aureli Antoní i Luci Ver

De fet, va triar com a gendre i successor el senyor Bojoni, conegut com Marc Aureli Antoní, de la mateixa ciutat i una família tan noble com la del seu sogre, que va superar per la seva doble mèrit del filòsof i orador. Amb la pau, com en la guerra, totes les accions, tots els dissenys de Marc Aureli tenien l'empremta d'una saviesa divina: però va desdibuixar la seva brillantor per la seva negligència per reprimir els disturbis de la seva dona, les passions del qual eren tan impetuoses i animades que, durant la seva estada a Campània, va visitar els llocs més agradables de la riba amb molta cura, per triar entre els mariners, que treballen gairebé sempre nus, el més capaç de satisfer la seva famosa luxúria. Quan Antoní, de setanta-cinc anys, va morir a Lorium, Marc Aureli va associar immediatament al seu germà Luci Ver amb l'imperi. Aquest príncep, derrotat inicialment pels perses, va acabar derrotant-los al seu torn i triomfant contra el seu rei Vologese. Com que va morir uns dies més tard, el rumor difamatori es va difondre que havia estat víctima de la perfídia del seu parent, que, segons es deia, era gelós i envejós de les seves gestes, el va enverinar en un menjar. De fet, amb l'ajut d'un ganivet, en què un dels costats havia estat fregat de verí, Marc Aureli va dividir en dues rodanxes una vulva de truja que havia fet a servir sola a la taula; havia menjat la meitat i, segons el costum d'aquells que viuen junts familiarment, havia presentat al seu germà adoptiu la peça que quedava i que el verí havia tocat. Per creure aquest delictes per part d'un home tan gran, cal ser capaç de cometre-ho. És, a més, bastant conegut que Lucius va morir d'un cop de sang a Altinum, una ciutat de Vènet. Per a Marc Aureli, sabia combinar amb la més alta saviesa tanta gentilesa, puresa de costums i coneixements literaris, que en el moment en què anava a marxar a la guerra dels marcomans amb el seu fill Còmmode, que havia nomenat César, diversos filòsofs el van envoltar, demanant-li que no s'exposés a les possibilitats d'aquesta expedició i la lluita, abans d'haver-los

iniciat als misteris més profunds i ocults de les sectes filosòfiques: tants temien les possibilitats aquesta campanya, i per la seva vida i per l'interès de la ciència! De fet, les arts liberals van florir amb tanta brillantor sota el seu regnat que, en la meua opinió, és en aquest sentit que consisteix en la glòria d'aquest segle. Les obscuritats de les lleis es clarifiquen llavors brillantment; Es va suprimir, per la persona citada als tribunals, l'obligació de fer una indagació, convertint-la en una simple denúncia de la part demandant tot esperant una fiança el dia del judici. Tots els subjectes de l'imperi, sense distinció, van rebre el títol de ciutadans de Roma; un gran nombre de ciutats van ser construïdes, ampliades, reparades, embellides i, sobretot, a Àfrica, Cartago, que havia estat destruïda per l'acció devoradora del foc; a Àsia, Efes i Nicomèdia entre els Bitinians, derrocats dos per un terratrèmol, com va ser per segona vegada Nicomèdia, sota el consolat de Cerealis. L'emperador va obtenir triomfs sobre les nacions que havien format una lliga amb el rei Marcomare, des de la ciutat de Carnutum a Panònia fins al centre de la Galia. Després de divuit anys de regnat tan gloriós, el príncep, encara en el seu millor moment de vida, va morir a Vendobona, lamentant-se enormement per tota la humanitat. Finalment, el Senat i el poble, que fins aleshores havien votat per separat per la mort dels altres emperadors, es van reunir en aquesta ocasió per conferir a Marc Aureli tot tipus d'homenatge, temples, columnes i sacerdots.

XVII. Luci Aureli Còmmode

Des del començament del seu regnat, el fill de Marc Aureli va passar per un tirà salvatge i, per tant, més odiós, perquè contrastava amb la memòria dels seus predecessors; un record que és una càrrega pesada per als malvats descendents dels bons prínceps, perquè, a més de l'odi comú de què són objecte tots els malvats, aixequen contra ells l'acusació universal com a corruptors de la seva raça. Còmmode, no obstant això, va mostrar a la guerra molta activitat, energia. Després de l'èxit amb els Quades, va donar el seu nom al setembre. Va construir banys molt dignes del poder romà. Era tan cruel i tan bàrbar que sovint sacrificava els gladiadors fingint lluitar contra ells: utilitzava una espasa aguda coberta de fulles de plom. Ja havia matat un gran nombre d'ells d'aquesta manera, quan un d'ells, anomenat Sceva, un home atrevit, vigorós i ple de confiança en el seu art assassí, li va fer perdre el gust per aquest tipus d'exercicis. Llençant menyspreable la seva inútil paper de plom: "La seva espasa", va dir a l'emperador, "podria ser suficient per a tots dos. Amb aquestes paraules, Còmmode temia que Sceva el deslligués, com sovint ho feia, de la seva arma en la lluita i que el perforés ell mateix; es va retirar. Esdevingué des d'aleshores més temorós dels altres gladiadors, i va girar el seu furor contra les bèsties ferotges. Aquesta set insaciable de sang el va convertir en un objecte d'horror per a tothom, i els que se li van acostar més van conspirar contra ell; tant el seu domini els va inspirar amb desconfiança! Els seus propis satèl·lits, que temien la seva naturalitat tan traïdora com a malvada, al principi van intentar enverinar-lo en secret, cap al tretze any del seu regnat. Però l'efecte del verí va ser neutralitzat per l'aliment que havia pres en abundància. Quan es queixava d'un dolor intestinal sever, el seu metge, que era el líder de la conspiració, li va aconsellar entrar la sala d'exercicis de la gimnàstica. Allà, aquell dels seus servidors que s'encarregava de fregar-lo amb oli, i que també estava entre el nombre de conspiradors, li passà, com per lluitar, els braços al coll, que abraçava vigorosament amb aquesta abraçada i Còmmode va expirar. En saber aquesta notícia, el Senat, que es va reunir a primera hora del matí en una gran assemblea per celebrar les

festes de gener, el va declarar, juntament amb el poble, enemic dels déus i dels homes, va decretar que el seu nom fos esborrat a tot arreu, i es va apressar a proposar l'imperi al prefecte de la ciutat, Publi Helvi Pertinax.

XVIII. Publi Helvi Pertinax

D'un coneixement universal i la integritat de les maneres dignes dels primers romans, aquest príncep, per la seva excessiva frugalitat, va igualar els Curis i els Fabricis. Els soldats, pels quals res semblava suficient per l'esgotament i la ruïna de tot el món, el van massacrar ignominiosament, a instància de Didi, després d'un regnat de vuitanta dies.

XIX. Didi Julià

Llavors Didi Salvi Julià, amb el suport dels pretorians, als quals havia atret als seus interessos amb magnífiques promeses, va passar del càrrec del prefecte dels guàrdies nocturns a la presa del poder sobirà. Venint d'una família molt il·lustre, encara es distingia per un mèrit superior en la ciència del dret civil; el primer, de fet, va posar ordre i regularitat en el caos tenebrós i confús dels edictes anuals dels pretors, un exemple que demostra que, per reprimir l'ambició, el coneixement sense virtut és totalment impotent, ja que, malgrat els preceptes de la moralitat, del rigor que havia traçat per a les regles de conducta, Didi es va deixar arrossegar pel mateix delictes de càstig pel que proposés un nou càstig. Tanmateix, no va gaudir durant molt de temps de l'objecte dels seus desitjos. De fet, a la primera notícia del que havia succeït, Septimi Sever, governador de Síria, que llavors feia guerra a les extremitats de l'imperi, i que acabava de ser elegit emperador, el va derrotar a prop del pont de Milvius; i els soldats, enviats a perseguir-lo, el van matar a Roma, prop del seu palau.

XX. Septimi Sever

Septimi Sever, a qui l'assassinat de Pertinax i la indignació contra la fúria criminal dels pretorians encoratjats per la tristesa i l'ira, es va afanyar a destituir aquesta milícia. Després, havent tallat totes les partides armades que s'alçaven contra ell, va col·locar, per un senatconsult, Helvi en el rang dels déus, i va ordenar abolir per sempre el nom, els escrits i les accions de Salvius. Va ser l'únic ordre que li va ser impossible executar, perquè la ciència té tant de poder i preu, que fins i tot els costums més depravats no esborren la memòria dels bons escriptors. Diguem més: aquest tipus de mort a què són condemnats els fa tant d'honor que atreu l'odi a aquells que han pronunciat el judici: perquè tots els contemporanis, i sobretot la posteritat, pensen que aquesta gent bonica no pot ser ofegada els genis bruts que cometen bandidatge públic i sense ser dements. Això és el que hauria d'inspirar més confiança en totes les persones virtuoses, i especialment en mi, que, nascut al camp d'un treballador pobre i sense educació, persones virtuoses, he sabut fins ara, fent estudis seriosos, aconseguir-me una existència més honorable. Un mèrit, al meu parer, molt particular per a la nostra nació, gràcies a una destinació feliç de ser fructífer en els homes bons, i sobretot per elevar els honors fet mèrit, ella ha après a oblit. Citem el propi Sever, del qual ningú a la república va superar la virtut: de fet, tot i que havia mort a la vellesa, els senadors van decretar, com a signe de dol públic, que el curs de la justícia quedaria suspès, que una oració funerària es

pronunciaria en el seu honor; i van afegir que un home tan just no hauria nascut mai o mai, o mai no hauria de morir. Al principi va ser retret amb un excés de severitat en la reforma de la moral; però llavors quan Roma va ser a la innocència dels seus avantpassats, havia recuperat la veritable salut de l'ànima, es divulga per la clemència de l'emperador. Així, la pràctica de la virtut, en principi tan dolorosa, es converteix, per un hàbit feliç, en un plaer, en un veritable luxe de plaer. Septimi Sever, que va guanyar Pesceni Níger a Cícic, i Clodi Albí a Lió, els va reduir a cometre suïcidi. El primer governador d'Egipte havia pres les armes amb l'esperança d'aconseguir el poder suprem; el segon autor de la mort violenta de Pertinax tenia la mateixa por a l'atac, va usurpar l'imperi en la Gàl·lia, quan va tractar de passar a Gran Bretanya, una província que Còmmode li havia confiat com a recompensa pels seus serveis. La mort d'aquests dos competidors i la matança sense fi dels seus partidaris van fer passar Septimi per a l'home massa cruel; li van donar el sobrenom de Pertinax, per la seva parsimònia tot similar a la de l'emperador, dient moltes persones: diem, que, principalment a causa de la seva rigor extrem, que és un exemple. Un dels seus enemics, forçat per raons locals, tenia, com és habitual en les guerres civils, va abraçar el partit d'Albí. Després va explicar les seves raons, i va acabar: "Què faria vostè en el meu lloc? "Jo hauria patit el mateix càstig que tu", va respondre Sever. paraula cruel, seguida d'una més cruels accions, fins i tot als ulls de la gent bona, que sota la indulgent rebutja la riquesa tots els conflictes d'odi esvil, encara que estiguin premeditats com a principi, i pateixen alterar la veritat per salvar els ciutadans, en lloc de perdre'ls. Però Septimi, ansiós d'aniquilar les faccions al principi i d'actuar amb més delicadesa, volia castigar sense pietat a tots els còmplices d'una conspiració, per tal que l'esperança del perdó progressivament fes tants conspiradors ciutadans; un crim al qual sabia que la corrupció de l'època tenia una tendència irresistible; i ho admito, el progrés del mal s'havia tornat tan aterridor, que no hi havia cap remei que no fos la gravetat excessiva. Septimi, feliç i savi, sobretot en la guerra, no va lluitar sense guanyar-ho, i va estendre els límits de l'imperi per la derrota del rei de Pèrsia, anomenat Abgare. Pel que fa als àrabs, atacar-los, sotmetre'ls i reduir-los a la província romana, era per a ell una mateixa empresa. Encara hauria imposat un homenatge als adiabeniens, si l'esterilitat del seu territori no l'hagués desviat. Per a tantes grans accions, els senadors li van donar els sobrenoms d'àrab, adiabenic i part. Encarant empreses encara més grans, va expulsar a la Gran Bretanya els enemics de l'imperi i, convençut de la utilitat d'aquesta província, el va enfortir amb un mur transversal, aixecat d'un a l'altre. mar, a la vora de l'oceà. Afegim que va obligar a fugir de nacions bèl·liques lluny de la província de Trípoli, on es troba la ciutat de Leptis, on va néixer. Va executar coses tan difícils amb més facilitat, que, sempre implacable per a les infraccions de la disciplina, va recompensar generosament totes les accions brillants. Finalment, no va deixar que el vol més petit quedés impune i castigues els soldats romans amb més severitat que els altres, perquè l'experiència li havia ensenyat que les seves diferències tenien com a principi o culpa dels seus líders o un esperit de facció. Apassionat per la filosofia, l'eloquència i totes les arts liberals, fins i tot va compondre, amb tanta elegància com de bona fe, una història de la seva vida. També és responsable de les lleis més equitatives. Aquest príncep, tan il·lustre a casa i a l'estranger, va veure eclipsat la glòria de la seva glòria pels trastorns de la seva dona, per la qual cosa tenia un tan vergonyós afecte, que no podia separar-se'n, encara que ell coneixia totes els seus esplais i la part que havia pres en una conspiració: debilitat deshonrosa per als últims homes, però encara més pels prínceps, i especialment per a l'emperador, a qui se sotmeten, no dic només els

individus individuals, ciutadans individuals o delinqüents, però també imperis, exèrcits i vicis. Septimi mostrava tot el seu poder en una circumstància en què, obligat a una guerra, es va veure obligat a aturar-se a causa d'un mal que li va ocórrer als peus; Ja, en la seva impaciència, els soldats havien creat l'agost del seu fill Bassi, que el va acompanyar com a César; Septimi llavors els porta al seu tribunal, ordena que tothom es presenti i que el nou emperador, les tribunes, els centurions i les cohorts, que han tingut la desgràcia de participar en aquest nomenament, apareguin com a acusats. Penat de por, el seu exèrcit victoriós es posa de ple i demana perdó per aquests atacs tan grans: "Et sents", va dir ell, copejant-li la mà, "que és el cap el que mana i no els peus? I poc després, va morir de malaltia a la ciutat municipal d'Eboracum, a la Gran Bretanya, després d'un regnat de divuit anys. D'origen més aviat pobre, es va aplicar primer a les cartes i després als estudis del barra; però com li donaven poc avantatge, com ho feia en cada professió limitada, va buscar, va provar altres maneres, més favorables a la fortuna, i finalment va ascendir a l'imperi. I és allà on, després d'haver patit les proves més doloroses, els treballs, les preocupacions, les pors i la inestabilitat perpètua de les coses d'aquest món, testimoni viu de misèries humanes, diu: "He estat tots i això no em serveix res. Geta i Bassi, els seus fills, van transportar les seves restes mortals a Roma, que, després d'un magnífic funeral, es va dipositar a la tomba de Marc Antoni, per a qui havia venerat més profundament; de fet, per respecte a aquest emperador, havia aconsellat de posar el rang dels déus Còmmode, al qual va anomenar el seu germà. En nom de Bassi, el seu fill, havia afegit el d'Antoní, ja que després d'un miler de creus, mil vicissituds, havia rebut d'aquest príncep el presagi dels honors que l'esperava, obtenint d'ell el càrrec de prefecte del fisc: és cert que aquells que no han arribat amb dificultat, recorden els inicis de la seva prosperitat i la memòria dels homes que van ser els primers autors! Després de la mort de Septimi, va esclatar una discòrdia entre els seus fills com si haguessin rebut un llegat de guerra. Així, Geta, que portava el nom del seu avi patern, i el caràcter, més moderat que el de Bassi, era per a ell un subjecte perpetu d'ansietat, que va morir sota les trampes del seu germà: una victòria cruel, que va fer que la matança de Papinià fos encara més odiosa, ja que els homes curiosos d'anècdotes històriques generalment pensen. Segons la seva versió, Papinià, que era llavors secretari de Bassi, va rebre l'ordre d'enviar a Roma, el més aviat possible, els enviaments d'ús; però, penetrat de dolor per la mort de Geta, va respondre que no era tan fàcil justificar un parricida com per cometre-ho: una resposta que va ser l'aturada de la seva mort. Ara, aquesta narració no és menys perversa que absurda; ja que queda bastant evident que Papinià era prefecte del pretori; i, a més, és impossible que Bassi hagués allunyat tant la manca d'indigència i indignació contra un home que estimava Geta i qui era el seu governador.

XXI. Antoní Caracal·la

Antoniní, gelós de guanyar el poble de Roma amb un regal d'una naturalesa que fins ara no se li coneix, li va donar una nova túnica que va baixar fins als talons: era la caracal·la; aquest va ser el sobrenom de l'emperador; però, com ell mateix portava aquesta peça, se'l va anomenar Antoní. Va conquerir, a la vora del Main, els Alamans, una nació molt nombrosa, i que sobresortia en les baralles de cavalleria. Pacient, afable i tranquil, tenia la mateixa felicitat que el seu pare; també tenia la mateixa esposa, Julia, la seva sogra, que he esmentat abans; Enamorat dels seus atractius, volia casar-se amb ella. Un dia, aquesta ambiciosa i desvergonyida

dona, que pretenia no saber que el jove príncep hi era, es va quedar nua davant seu: "Si m'ho permetessis", va exclamar, "li agradaria gaudir dels seus encants. –"Si ho desitja, vostè té llicència completa ", va respondre amb l'últim desvergonyiment aquesta dona que, amb la seva roba, també va ser desposseït de tota modèstia. Caracal·la portà a Roma els misteris d'Egipte, va obrir una nova via molt àmplia i va construir banys, obres mestres de la magnificència. Quan es va acabar aquest treball, havia anat a Síria i, mentre viatjava per aquesta província, va morir el sisè any del seu regnat. Les seves restes mortals, portades a Roma enmig del dol públic, van ser enterrades a la tomba dels Antonins.

XXII. Opili Macrí i Diadumè

Llavors Opilius Macrí, prefecte del pretori, fou proclamat emperador per les legions, que també van donar el títol de Cèsar al seu fill, anomenat Diadumè. Però, ja que lamentaven profundament el príncep que acabaven de perdre, van cridar el jove Antoní al poder. Sabem de Macrí i Diadumè només el seu caràcter ferotge i groller. Així van poder mantenir l'imperi d'uns catorze mesos, fins que van ser assassinats pels que els van elegir.

XXIII. Marc Aureli Antoní Heliogàbal

Fou aleshores que van cridar al tron el fill de Bassià, Marc Antoni, que, després de la mort del seu pare, per escapar de les trampes que temia, s'havia refugiat al santuari inviolable del temple del Sol, que els sirians diuen Heliogàbal. D'aquí el sobrenom que va rebre el jove príncep. Va fer traslladar a Roma l'estàtua del déu, i el va posar a la part més remota del palau. No hi va haver cap dona immoderada, ni tan sols cortesana, que pogués superar la infàmia del seu llibertinatge perquè va ordenar buscar amb cura per tot el món els homes més dissoluts, per fer amb ells un curs teòric i pràctic de tots els refinaments possibles de la voluptuositat més monstruosa. Com que els excessos van anar augmentant cada dia, i l'afecte dels romans havien arribat gradualment el seu cim punt àlgid per Alexandre, els senadors, la notícia de la mort d'Opilius que havia nomenat Cèsar, Heliogàbal va ser assassinat al campament dels pretorians, després d'un regnat de trenta mesos.

XXIV. Aureli Alexandre Sever

Immediatament el Senat, juntament amb els pretorians, van traspasar el poder d'August a Aureli Alexandre, oriünd d'una ciutat de Síria, que portava el nom doble Arca i Cesària. Jove, és cert, però d'una genialitat superior a la seva edat, Alexandre estava al camp fent els grans preparatius per a la guerra contra el rei persa Jerjes. El va abatre i el va fer fugir, i després es va traslladar amb extrema velocitat a la Gàl·lia que els alemanys intentaven saquejar. Allí va acomiadar amb força fermesa diverses legions sedicioses; una mesura que el va cobrir de glòria, però que després va ser la causa de la seva pèrdua, perquè els soldats es van horroritzar de la severitat que practicava, que fins i tot li va donar el sobrenom de Sever. El van degollar a Sicila, municipi de la Gran Bretanya, on hi estava amb una petita escorta. Va assenyalar el seu regnat mitjançant la construcció d'un famós monument, un dels més bells ornaments de Roma, però sobretot pel seu respecte per la seva pietat més que subsidiària de Mamme, la seva mare. Finalment, Domici Ulpia havia estat creat prefecte del pretori per Heliogàbal: Alexandre li va preservar

el mateix honor i, des del moment de la seva adhesió, va fer tornar Paulus a casa: un procés noble cap a aquests dos juriconsults i el que demostra la seva estima per al poble, bo i tot el seu amor per la justícia. Tot i que havia regnat només tretze anys, va deixar la república ferma per tots costats. Des de Ròmul a Septimi, Roma havia emprès, com si fos un repte, el creixement més ràpid; els intents criminals de Bassià aspiraven a fer-la baixar del fet d'on havia pujat; però Alexandre va retardar-ne la caiguda imminent. Després d'ell, els emperadors, més gelosos de tirar els seus pobles que subjugar els forasters, es van armar els uns contra els altres i van precipitar l'imperi en un abisme de mals. Llavors es veia a si mateix corrent a la pell de la dignitat imperial, bona i dolenta, noble i desconeguda, i fins i tot bàrbara a les multituds. Malvada inevitable, quan tot i aquí tot es converteix en confusió, que cadascun no segueix més que el seu caprici, i es creu autoritzat a usurpar, enmig de problemes, el lloc dels altres que no pot complir, i que ell deshonra fins i tot per la ignorància de totes les arts liberals. Així, quan la insolència de la fortuna ha permès a tots atrevir-se, impulsa els mortals a les passions més fatals: durant molt de temps, és veritat, la virtut s'oposa al mal com una muralla que no pot travessar; però després que els vicis hagin dominat d'alguna manera tothom, els últims homes, per naixement i educació, envaeixen les màximes dignitats de l'estat.

XXV. Cai Juli Maximí

Cai Juli Maximí n'és la prova. General com a líder de les tropes, va ser el primer soldat de la fortuna que, gairebé sense educació, va prendre el poder imperial pel sufragi de les legions. Desarmats per resistir un emperador ben armat, els senadors van veure tot el perill, van aprovar les seves pròpies eleccions i van nomenar César el fill del nou príncep, que va ser anomenat, com el seu pare, Cai Juli Maximí.

XXVI. Gordià, Pupí i Balbí

Els Maximins havien estat durant dos anys mestres del poder suprem i havien obtingut una victòria sobre els alemanys, quan de sobte Antoní Gordià, procònsol d'Àfrica, va ser proclamat emperador durant les seves absències properes a la ciutat de Thydrus. Respon a la seva trucada, arriba i els troba criats, com si ho haguessin triat només per rebel·lar-se contra ell. Després d'haver tranquil·litzat fàcilment aquesta sedició, va anar a Cartago. Allà, mentre evitava els augments que li inspiraven el terror més intens, oferia un sacrifici segons les cerimònies consuetudinàries, de sobte la víctima va donar a llum. Les arúspixs, i especialment ell mateix, que l'experiència havia tocat molt hàbilment en l'art de l'endevinació, van entendre al principi que la mort també l'amenaçava, però que procuraria l'imperi per als seus fills. Els endeviadors, aprofitant les seves conjectures, van predir la mort del seu fill, afegint que seria tan amable i innocent com la víctima que es sacrificaria, però que aviat sucumbiria a la trampa dels seus enemics. No obstant això, Roma, quan es va assabentar de la mort de Gordià, les cohorts pretorials, excitades per Domici, van massacrar el prefecte de la ciutat i tot el que quedava dels delators. Mentre Gordià, la notícia del seu ascens a l'imperi, havia enviat a Roma ambaixadors amb cartes on prometia una magnífica generositat als pretorians, la seva mort, frustrant-los les seves esperances, havia afectat profundament aquesta insaciable soldadesca àvida de diners, aquesta classe d'homes, fidels i dedicats només per interès. El Senat, tement després de grans desgràcies per a Roma, desproveït de caps, i que oferia l'espectacle d'una ciutat presa per la tempesta,

primer designà diversos governadors que se succeiran al poder; llavors, després d'armar tota la joventut, elevà a la dignitat de Cèsars a Clodi Pupí i Cécili Balbí.

XXVII. Gordià el jove

Al mateix temps, a Àfrica, els soldats va nomenar august el fill de Gordià, que, després d'haver passat la seva joventut als camps, amb el seu pare, havia estat prefecte del pretori; aquesta elecció no va desagradar als senadors, que fins i tot van animar Gordià a venir a Roma. A la seva arribada es va produir una massacre general dels pretorians per les bandes de gladiadors i per l'exèrcit de joves esclaus que estaven sent entrenats. Mentre aquests esdeveniments succeïen a Roma, els Maximins, a continuació, a Tràcia, van conèixer el que acaba de succeir i es van afanyar a tornar a Itàlia. Pupí va completar la destrucció en el setge d'Aquileia, després de conquerir-los en batalla. El que quedava de les seves tropes l'havien deixat a poc a poc. El seu domini va durar tres anys, en el darrer dels quals succeïren els problemes que acabo de descriure. Poc després, arran d'un aixecament militar, Clodi i Cecili van ser massacrats a Roma al seu palau, i Gordià sesdevingué l'únic sebyor de l'imperi. Després d'haver celebrat aquell mateix any la festa del canelobre per les lluites que Neró havia introduït a Roma, després de donar a aquest festival un nou interès i un nou resplendor, va marxar contra els perses; però abans va obrir, segons un antic costum, les portes del temple de Janus, que havia estat tancat per Marc Aureli. Gordià acabava d'aconseguir els èxits més brillants en la seva expedició quan, en el sisè any del seu regnat, va morir en víctima de les trampes de Marc Filip, prefecte del pretori.

XXVIII. Els dos Filips, pare i fill

Després, Juliol Filip, oriünd de Trachonitides, terra d'Arabia, va anar a Roma amb el seu fill Filip, que havia associat amb l'imperi, després d'haver pacificat l'Orient, i va fundar la ciutat de Filípolis a Aràbia. Els dos prínceps van fer excavar un llac més enllà del Tíber, a causa de l'escassetat d'aigua que provocava l'esterilitat de les ribes del riu; després van celebrar, amb jocs de tot tipus, el desè any laic de la fundació de la ciutat. El nom de Filip em recorda que, també en el nostre temps, l'últim any del segle XI d'aquesta fundació ha passat pel consolat d'un altre Felip, sense ser solemnitzat per cap de les cerimònies d'ús. Cada dia disminuïa l'interès per la ciutat de Roma. Aquesta desgràcia es va anunciar, en el moment en què he parlat, pels prodigis més estranys: citaré un en poques paraules. Un dia, segons l'ordre dels pontífexs, es van immolar les víctimes: un porc masculí va aparèixer de sobte amb les parts naturals d'una truja. Els auspicis van declarar que era el precursor d'una gran dissolució dels costums i vicis infames en les edats següents. Gelós de prevenir l'efecte d'aquest pronòstic, indignat sobretot per haver vist, passant per un taller de reparació d'escombraries, un jove que semblava el seu fill, l'emperador Felip va prohibir, per un decret fruit de la moralitat més sàvia, la llicència del delictes contra la naturalesa. I, no obstant això, aquesta infàmia encara subsisteix avui; només ha canviat de teatre. Ja no és públic, és sobretot que es compta amb excessos més monstruosos que abans: perquè els mortals només busquen amb més cobdícia tot allò que és perillós, tot el que és defensat. Afegim aquí que, en les seves prediccions més que estranyes, els etruscs, en el moment en què les virtuts eren gairebé totes trepitjades, avançaven amb seguretat que l'home més voluptuós seria el dia més feliç. Per a mi, crec que han ignorat completament el que fa la

veritable felicitat. Perquè, enmig de tots els èxits i de la major prosperitat, si un ha perdut honor, com es pot fer feliç? mentre que si l'honor és segur, totes les altres pèrdues són suportables. Després de les accions esmentades anteriorment, Filip va deixar el seu fill a Roma i, encara que estava debilitat per l'edat, ell mateix va marxar contra Deci. Derrotat i fugit a Verona amb les seves tropes, va morir en la batalla i, quan aquesta notícia va arribar a Roma, Filipe el fill va morir prop del campament dels pretorians. Els dos emperadors havien regnat cinc anys.

XXIX. Deci

Deciu, nascut en un poble de Sirmium, havia pujat, a través de els graus militars, a la dignitat imperial. Ple d'alegria per la mort dels seus enemics, nomenà César el seu fill Etrusc, i el va enviar immediatament contra els il·liris. Pel que fa a ell, es detingué durant un temps a Roma per dedicar-se a un palau la construcció del qual havia ordenat. Mentrestant, de sobte, li van el cap de Jotapiè, segons el costum, que, orgullós de remuntar el seu origen a Alexandre, havia intentat una revolució a Síria i va acabar morint pels soldats. Al mateix temps, Luci Prisc, governador de Macedònia, es va proclamar emperador amb l'ajuda dels gots, que, després de saquejar gairebé tota la Tràcia, havien avançat a Macedònia. Amb aquesta notícia, Deci va deixar Roma amb pressa i, durant la seva absència, Juli Valens, autoritzat pels més fervents desitjos del poble, prengué el poder. Però els dos usurpadors van ser aviat massacrats, després que el senat declarés a Prisc l'enemic del país. Els dos Decis, que van perseguir els bàrbars més enllà del Danubi, van morir per la traïció de Brutus després d'un regnat de dos anys. No obstant això, la majoria dels historiadors donen al Deci un final gloriós. El fill, diuen, arrossegat per la seva audàcia heroica, morí en el camp de batalla; els soldats, copejats per aquesta mort, buscaren amb llargs discursos consolar a l'emperador, el seu pare, que els respongué amb coratge: "La pèrdua d'un soldat em sembla poc." Llavors començà la lluita i morí, igual que el seu fill, fent meravelles de valor.

XXX. Gal·li i Hostilià

En saber-se aquests esdeveniments, els senadors van donar a Gal·li i a Hostilià els títols d'August, i el de César sobre Volusià, fill de Gal·li. Ben aviat es va declarar una pesta a la ciutat, i Hostilià fou víctima dels seus terribles estralls; a continuació, el favor públic va recaure sobre Gal·li i Volusià, a causa de la cura que la seva preocupació pietosa i sol·licitant va prendre dels funerals dels ciutadans, fins i els més obscurs.

XXXI. Emili Emilià.

Però mentre romanien a Roma, Emili Emilià es va apoderar de l'imperi després de corrompre l'exèrcit. Els dos emperadors, que marxaven contra ell, van ser assassinats a Interamna per les seves pròpies legions, seduïts per l'esperança d'una major generositat al costat d'Emilià, a qui aquest assassinat va garantir una victòria fàcil i segura: diguem també que Gal·li i Volusià, a causa de la seva immoderada passió pel luxe i el plaer, havien perdut l'afecte de les tropes. El regnat de tots aquests prínceps va durar només dos anys. Però ell mateix, després d'haver passat tres mesos amb un poder imperial moderat, va morir de malaltia. Els senadors, que

al principi l'havien declarat enemic públic, cedint, com sempre, a l'atzar, havien acabat proclamant-lo emperador el mes d'agost, a la mort dels seus predecessors.

XXXII. Licini Valerià.

Els soldats, reunits de tots els racons en les casernes de Rètia per sostenir una guerra a punt d'esclatar, van elevar al poder Licini Valerià que, tot i l'esplendor d'un origen poc il·lustre, va seguir la carrera d'armes, segons el ús d'aquest moment. El seu fill Gal·liè fou nomenat César pel Senat. Gairebé immediatament, cap a meitat de l'estiu, hi va haver una gran inundació del Tíber, com un diluvi. A partir d'aquest moment, les ments sàvies i penetrants prefiguraven les desgràcies que les deportacions licencioses del jove Gal·liè, que havien estat portades d'Etrúria, on tenia el seu origen el riu anomenat anteriorment, causaria a la república. La predicció es va fer realitat molt aviat. Valerià, que feia una llarga i dubtosa guerra a Mesopotàmia, va caure en un parany que el rei dels perses, anomenat Sapor, li va parar; Va morir ignominiosament escorxat viu, el sisè any del seu regnat, a una edat en què ell encara estava en ple vigor.

XXXIII. Licini, Gal·liè i Saloní

Aproximadament al mateix temps, Licini Gal·liè, que va rebutjar vigorosament els alemanys de la Gàl·lia, es va apressar a baixar a Il·líria, on va derrotar a Mursia, el governador de la Panònia, Ingebus, que assabentat de la notícia del desastre de Valerià, es va inflamar amb el desig de ser emperador. Poc després va vèncer a Regalliè, havent duplicat les seves forces amb les tropes escapades del desastre de Mursia. Aquests grans èxits havien passat les seves esperances. Així, com tots els mortals, la prosperitat li va portar a ell i al seu fill Saloní, a qui havia creat César, a tal relaxació, que va fer, per dir-ho així, un naufragi de la fortuna de l'imperi. Ja els gots havien reprès lliurement les seves incursions i van envair Tràcia, Macedònia, Acaia i els països veïns d'Àsia: la Mesopotàmia es va convertir en presa dels parts. L'est pateix el jou d'una tropa de bandolers, i fins i tot d'una dona. Un desbordament de tropes alemanyes també inunda Itàlia. Les tribus franques, després d'haver fet pillatge a la Gàl·lia, es van apoderar d'Hispania, destrossant i gairebé destruint totalment la ciutat de Tarragona. Finalment una part d'aquests bàrbars, que van trobar oportunament vaixells a Cartagena, va penetrar fins a l'Àfrica. També es van perdre les conquestes de Trajà més enllà de l'Ister (Tigris). Així, es podria dir que, per tots els costats, la fúria dels vents bufava la tempesta, i que a tot l'univers, la petita grandesa i la grandesa, la baixada i l'elevació estaven barrejades i confoses. Roma era alhora devorada per la plaga, que sovint supera la misèria i la desesperació de la gent. Enmig de tants flagells, Gal·liè, embriuat per les tavernes i els llocs de disbauxa, es va unir a la societat dels borratxos i dels libertins, tot per a la seva passió criminal per la seva dona, o més aviat per la seva amant, nomenada Salonina. o Pipa, i filla d'Atal, rei dels alemanys. Una conducta infame, que també va ser la font de diverses sagnants guerres civils. El primer de tots els rebels, Pòstum, governador de la Gàl·lia, es va posar al capdavant dels bàrbars i usurpà l'imperi: després de derrotar a innumerable bandes d'alemanys. Fou atacat per Lelià, contra qui lluità sense gaire sort, però va acabar morint en un aixecament de les seves tropes, irritades pel fet que, malgrat les seves apressades sol·licituds, els havia negat el saqueig de la ciutat dels moguntins, que havien rescatat Lelià. Després de la mort de

Pòstum, un tal Màrius, un antic ferrer i un soldat bastant obscur, va prendre el poder. Tots havien caigut tan baix que aquests homes en feien un joc, de l'ordre suprem, i la dignitat de totes les virtuts. D'aquí que aquesta paraula agradable, no ens hem d'estranyar que Marius s'esforcés a ressorgir la república romana, que havia estat consolidada per un altre Marius, de la mateixa professió, el primer de la seva raça i el seu nom. El segon Marius fou assassinat després d'un regnat de dos dies. Victori, que era un capità tan gran com Pòstum, fou escollit, però d'una disbaixa desenfrenada. Va saber reprimir els excessos primer; però, després de dos anys de regnat, va violentar a la majoria de les dones dels seus oficials. Attità, l'esposa del qual li havia seduït, es va assabentar de la seva pròpia deshonra. Immediatament aixecà els soldats contra l'emperador, que el van massacrar a Colònia, en una sedició. La facció dels escribes públics, de la qual participava Attità, era tan poderosa a l'exèrcit que l'assassinat de Victori fou consumat per aquells que aspiraven el lloc més elevat. Aquests escribes, especialment els de la nostra època, són, en general, homes malvats, amb un cor venal, astut, turbulent, cobdiciós format, per instint, per cometre tots els fraus i no menys hàbils a amagar-los. Servidors del menjar i, amb aquells enemics molt amargs dels ciutadans útils i la fortuna dels agricultors, de vegades saben ser generosos amb els dèbils amb els prejudicis dels quals han acumulat els seus tresors. Mentrestant, Victorià, després de la pèrdua de Victori, el seu fill, va guanyar les legions per una gran quantitat de diners, i, per la seva confessió, va proclamar l'emperador Tètric, d'una família noble i governador d'Aquitània. El fill de Tètric també obté insígnies de César. D'altra banda, a Roma, Gal·liè va fer creure als que ignoraven les desgràcies públiques que tot l'imperi estava en pau. Sovint fins i tot, segons el costum d'aquells que tenien com a objectiu únic enganyar, feia festes triomfals i festes celebrades, per confirmar millor la realitat de les seves mentides. Però, tot i que el perill s'apropava, finalment sortí de la ciutat. Perquè Aurèol, comandant de les legions de la Rètoa, encoratjat, com hauria de ser, per la indolència d'aquest emperador covard, va agafar el poder i va marxar a Roma. Gal·liè el derrotà a la vora del pont anomenat pel seu nom, el pont d'Aurèol, obligant-lo a refugiar-se a Milà. I, mentre atacava aquest lloc amb màquines de tot tipus, fou assassinat pels seus propis soldats. Així és com Aurèol, desesperat per aixecar el setge, fabricà astutament llistes falses, en les quals inscrivé els noms dels caps i tribuns de l'exèrcit de Gal·liè, que l'emperador havia decidit de matar; llavors aquestes tauletes van ser llançades, tan misteriosament com va ser possible, al peu de les parets. Per casualitat van ser trobades pels que portaven els noms inscrits. Presos de por, van sospitar que s'havia signat una ordre de mort contra ells, i que la negligència dels sequaços de Gal·liè va fer que caiguessin a les seves mans. Immediatament, segons el consell d'Aurelià, que gaudia, a l'exèrcit, de la màxima consideració, van difondre la falsa notícia d'una sortida dels assetjats. Com sempre passa en moments de sorpresa i de problemes, Gal·liè va deixar la seva tenda sense guàrdies i enmig de la foscor de la nit. I llavors va rebre una sageta que el travessà de banda a banda, sense poder, en la foscor, reconèixer la mà que l'havia llançat. Aquest assassinat, per tant, es va mantenir impune, ja que no es podia descobrir l'autor o perquè es considerava unesdeveniment feliç per a l'imperi. Aquesta era, en aquell moment, la decadència de la moral, que la majoria dels ciutadans consultaven el seu interès personal i no l'estat, i que sacrificaven la glòria a l'ambició de rang suprem. Per tant, les idees i els mateixos noms de les coses estaven completament distorsionats. Per tant, el més criminal, que la victòria havia afavorit, afirmava haver destruït la tirania, quan, davant el perjudici del bé públic, havia desbordat els seus rivals. Com a resultat d'aquesta

ceguesa, van arribar a situar entre els déus certs emperadors, que amb prou feines mereixien els honors del sepeli. Si aquestes apoteosis no estaven marcides per la història imparcial, que no permet que la memòria de la bona gent es mantingui sense honor i que els malvats conservin per sempre una fama il·lustre, que encara volia abraçar la virtut, el preu del qual l'única veritable, l'única gloriosa, seria concedida per favor als més perversos dels homes, mentre que un sacrilegi li robaria el més sant dels mortals? Així, els senadors, restringits per Claudi, a qui Gal·liè havia nomenat per al seu successor, van donar al famós emperador el títol de diví. En el moment en què la sang va sorgir de la seva greu ferida, Gal·liè es va adonar que el seu final estava a prop i va enviar els ornaments imperials a Claudi, després a un tribú legionari, que comandava la guarnició de Ticinum. No hi ha dubte que els honors divins atorgats a l'últim emperador han estat extorsionats, ja que els crims de Gal·liè, sempre que hi hagi ciutats, no es poden oblidar mai; i sempre seran i els monstres del malvat, del qual n'era el digne emulador, seran sempre posats en paral·lel amb ell: ja que és cert que els prínceps i els més nobles dels mortals es mereixen tant com es permet conjecturar, molt més per la santedat de les seves vides que pels falsos títols d'adulació, l'entrada al cel i la glòria, per ser adorat com a déus pel reconeixement dels homes! El Senat, no obstant això, va informar de les circumstàncies de la tràgica mort de Gal·liè, va ordenar que els seus satèl·lits i els seus familiars fossin precipitats per les escales del Gèmini; pel que fa al prefecte de la tresoreria, és bastant conegut que el van portar a la cúria i els seus ulls li van ser arrencats i van quedar suspesos al llarg de la seva cara. La gent, que després es precipitava d'aquesta banda, evocava fortament la Terra, la nostra mare comuna i les deïtats infernals per submergir Gal·liè en la residència reservada als impius. I si Claudi, immediatament després de la presa de Milà, hagués prescrit, com per accedir a la petició de les seves tropes, que els partidaris de Gal·liè que encara poguessin viure haurien de salvar-se, la noblesa i la gent haurien estat inclinats a reaccions atroces. Per parlar aquí només de senadors, a més del ressentiment dels mals comuns al món romà, encara tenien aquella de l'afront especial que Gal·liè havia sotmès al seu ordre, quan, el primer de tots els emperadors, per l'efecte de el temor inspirat per la seva indolència, i que el poder imperial no podia ser transferit als més il·lustres patricis, els havia prohibit el servei militar, i fins i tot l'aproximació de l'exèrcit. Gal·liè havia regnat nou anys.

XXXIV. Claudi II

Els soldats, que les desgràcies de l'època forcaven, per dir-ho d'alguna manera, contra la seva naturalesa, a prendre per casualitat resolucions sàvies, sentien llavors que tot estava perdut: es van apressar a aprovar amb carruatge l'elecció de Claudi, un personatge conegut per la seva paciència en els seus treballs, per la seva justícia i per una devoció sense límits als interessos del seu país, ja que després de dos segles es va veure renovant l'exemple de Deci. Com que volia expulsar els gots, que havien esdevingut massa poderosos i d'alguna manera ciutadans de l'imperi, va aprendre dels llibres sibilins que el primer membre de l'ordre més il·lustres havia de dedicar-se a la victòria de les armes. Romà; i, com el senador, que semblava tenir aquest rang, s'hi havia ofert voluntàriament, Claudi va demostrar que aquest deure li veia més que cap altre, ja que era realment el príncep del senat i de tots els romans. Així, els bàrbars van ser posats en fugida i expulsats, sense pèrdua per a l'exèrcit romà, després que l'emperador sacrificés la seva vida per la república; és cert que els bons prínceps no tenen res més car que la salut ciutadans i la memòria que han

de deixar enrere! Noble càlcul que beneficia i la glòria i la felicitat de la posteritat. Aquests van ser, sens dubte, els sentiments de Constanci, Constantí i de tots els nostres emperadors il·lustres ... I va ser capaç de complaure els soldats per les seves qualitats físiques, però sobretot per l'esperança que van tenir amb ell, premis o llicència extrema. La victòria, doncs, era dura i dolorosa, a causa de l'hàbit que els subordinats, gelosos de cometre amb impunitat totes les faltes, havien de seguir les ordres menys greus, en lloc de les dictades per necessitat.

XXXV. Aurelià

Un èxit tan gran va redoblar l'ardor marcial d'Aurelià, que, per acabar, per dir-ho així, en les restes de la guerra, es posà immediatament en marxa contra els perses. Després de derrocar-los, va tornar a Itàlia, les ciutats de les quals havien estat desolades per les incursions dels Alamans. Fou llavors quan va repel·lir els alamans de la Gàl·lia, i va retallar, per la pròpia traïció del seu líder, les legions de Tètric, de les quals n'hem parlat anteriorment. Veient, de fet, que el governador Faustí havia guanyat els seus soldats i que feia freqüents trampes, Tètric havia implorat per cartes la protecció d'Aurelià. A continuació, davant l'aproximació de l'emperador, que avançava les seves tropes, com per lluitar contra ell, se li va lliurar durant l'acció. A més, com succeeix sempre amb un exèrcit sense general, el trastorn es va convertir en les seves files i la seva derrota va ser completa. Pel que fa a Tètric, després de dos anys de regnat, triomfant, va obtenir per si mateix les funcions de corrector de Lucania, i del seu fill, el perdó amb el títol de senador. A l'interior de Roma, Aurelià va anihilar la facció dels treballadors, que, instigats pel receptor Felicíssim, havien alterat el pes i el títol de les monedes, llavors, per por de castigar, havien elevat el nivell de la revolta i, de manera terrible, que, en una baralla al Celi, van matar a prop de set mil homes de tropes imperials. Després de tantes gestes i conquestes, Aurelià va aixecar a Roma, al Sol, un magnífic temple, que va adornar amb els regals més rics. I, per evitar per sempre les invasions provocades per la indolència de Gal·liè, amplià enormement el recinte de la ciutat, que envoltava amb murs inexpugnables. Al mateix temps, per cedir als desitjos del poble romà, va establir amb tanta saviesa la distribució de carn de porc, va eliminar les delacions fiscals i els informes difamatoris dels quadruplicadors, plaga dels ciutadans que ells arruïnaven; va lliurar a les flames els registres i tots els documents relatius a aquest vergonyós trànsit; després va publicar una amnistia a l'exemple de Grècia; finalment, contràriament al costum dels homes de guerra, dels quals en formava part, va perseguir amb la màxima severitat a aquells que, per avarícia, eren culpables d'especular i de depredacions a les províncies. Aquesta severitat li va fer morir, a prop de Cenofruriu, per la traïció del seu secretari, ministre delinqüent, a la consciència del qual es va fer càrrec de nombroses rapinyes, va lliurar als tribunals militars, com a prova d'interès per la seva banda, un escrit escrit simulat, amb una adreça traïdora i que contenia l'ordre de destruir-los; la por els va agafar i van assassinar Aurelià. No obstant això, després de la mort del seu príncep, els soldats immediatament van enviar a Roma una diputació al Senat per convidar-lo a elegir un emperador. El Senat respongué que aquesta elecció era més adequada especialment per a l'exèrcit; però les tropes continuaven enviant-la als senadors. Ambdós costats, doncs, hi va haver una batalla d'honor i moderació: un mèrit rar entre els homes, especialment en aquestes circumstàncies, i gairebé desconegut pels soldats. Tal era l'ascendència de les severes i incorruptibles maneres d'Aurelià, que l'assassinat d'aquest heroi era una condemna a mort per als seus assassins, un

tema de por pels malvats, un estímul per al bé per a aquells que flotaven entre vici i la virtut, font de penediment per a tots els bons ciutadans, i que ningú no gosava aprofitar-la ni fer-ne un espectacle. Només després d'ell, com després de Ròmul, hi havia una mena d'interregne, però encara molt més gloriós. Un exemple que demostra que tot és revolució al món i que no passa res que la força de la natura no es pot reproduir després d'un cert període de temps; que les virtuts dels prínceps eleven fàcilment imperis, fins i tot sacrificats, mentre que els seus vicis precipiten la ruïna dels estats més sòlidament establerts.

XXXVI. Tàcit i Florià

Finalment, uns sis mesos després de la mort d'Aurelià, el Senat va triar per a l'emperador Tàcit, un personatge consular, i això era la suavitat; era gairebé una alegria universal de veure ferit l'orgull ferotge del soldat i que els patricis recuperessin el dret d'elegir un príncep. Tanmateix, aquesta alegria va durar poc i va acabar en un esdeveniment inèdit. Tàcit va morir sobtadament a Tyana, el setè mes del seu regnat; però ja havia castigat els autors de l'assassinat d'Aurelià amb l'última execució, i especialment Mucàper, un dels caps de l'exèrcit, que havia donat el cop mortal. Llavors, Florià, germà de Tàcit, es va apoderar de l'imperi, sense esperar l'assentiment dels senadors o les legions.

XXXVII. Probe

Al cap de pocs mesos de dominació precària, Florià fou assassinat a prop de Tars per part del seu exèrcit, que després rebé d'Il·líria la notícia de l'arribada de Probe, un hàbil capità en la ciència de la guerra, i gairebé un altre Hannibal en l'art d'exercitar les tropes i endurir la joventut a qualsevol tipus de treball. De fet, seguint l'exemple del cartaginès, que havia utilitzat les seves legions per plantar oliveres a la major part de l'Àfrica, per evitar que la seva ociositat es fes a la república i als seus generals, Probe va omplir de vinya, plantada pels seus soldats, la Gàl·lia, Pannònia i els turons de Mèsia, però, sobretot, va destrossar els esforços de les nacions bàrbares, que, aprofitant la mort dels nostres prínceps, assassinats pel crim dels seus súbdits, havien envaït l'imperi. . Al mateix temps, va destruir amb els seus àrids Saturní a l'Orient i Bonòs a Colònia, ja que ambdós, amb l'ajut de les legions que havien manat, havien intentat usurpar el poder sobirà. Després d'haver-ho sotmès tot, i estant tot tranquil·litzat, Probe fou prou imprudent com per dir, en aquest sentit, que aviat ja no necessitariem soldats. Força irritades per aquests mots, les tropes el van matar, al final del sisè any del seu regnat, prop de Sirmium, la seva ciutat natal, on els havia prescrit cavant rases i canals per assecar els pantans que es formaven a les rodalies durant les pluges d'hivern. A partir de llavors, el poder militar va reprendre tota la seva ascendència sobre l'autoritat del Senat, que fins als nostres dies va ser privat del dret d'elegir els emperadors: no se sap si es va lliurar voluntàriament o per imprudència, o per por, o per aversió a problemes civils. Una vegada que l'edicte de Gal·liè havia estat revocat, li hauria estat fàcil restablir la disciplina militar, segons la moderada conducta de les legions, sota el regnat de Tàcit, Florià no hauria usurpat de manera imprudent, els soldats, finalment, no haurien gosat, segons el seu caprici, a donar l'imperi, fins i tot a un ciutadà virtuós, si els membres d'una ordre tan gran i distingida com el Senat havien passat les seves vides als camps. Però abandonant-se als encants del repòs i en la por de perdre les seves riqueses, que es van afanyar a gaudir plenament fins i tot més enllà de

l'eternitat, van salvar els soldats, gairebé els vaig dir als bàrbars el camí de dominació sobre ells i els seus descendents.

XXXVIII. Car, Carí i Numerià

Car, prefecte del pretori, va prendre els ornaments imperials i va nomenar cèsars els seus dos fills Carí i Numerià. Com que els bàrbars, en conèixer notícia de la mort de Probe, havien jutjat el moment favorable per envair, cadascun dels seus membres, les províncies romanes, Car va enviar el seu fill major a la defensa de la Gàl·lia i immediatament partí amb Numerià cap a Mesopotàmia, la posició de la qual estava constantment atacada pels perses. Allí va batre el enemic. Però, cedint a un ardor de glòria massa impensable, el va empènyer fins a Ctesiphon, la cèlebre ciutat dels parts i, creuant-la, es copejà amb un cop de fona. Alguns expliquen que mereixia morir així, perquè l'oracle li havia advertit que la victòria li havia permès d'avançar només cap a aquesta ciutat; però no anar més enllà, i per això era justament castigat. Per tant, és impossible desviar el judici del destí; i, per tant, el coneixement del futur és superflu. Numerià, després de perdre el seu pare, va considerar la guerra acabada. Va portar de tornada a les tropes quan va sucumbir sota l'emboscada d'Aper, prefecte del pretori, del qual n'era gendre. Una oftàlmia del jove príncep va donar lloc a aquest crim, que va romandre amagat durant molt de temps, perquè el mort es va portar en una llitera tancada, com si sempre hagués estat només una malaltia i amb el pretext que el vent podia fer-li mal la vista.

XXXIX. Valeri Dioclecià

Però després que l'olfacte de les extremitats poderoses hagués revelat el crim, els caps de l'any i els tribunes van escollir per a l'emperador el savi Valeri Dioclecià, comandant dels guardes de l'interior del palau. Era un gran home, però amb més d'un defecte de caràcter. Així, per exemple, el primer dels emperadors, volia portar un abric tot brodat amb sabates d'or, morat i el preciós drap dels Seres, brillant amb mil joies. La magnificència més que indigna d'un ciutadà de Roma, que va traïr una ànima orgullosa i vana, però que, no obstant això, no era res en comparació amb el que vaig a afegir. Perquè, des de Calígula i Domicià, va ser el primer en patir que se'l denominava obertament senyor, i que prodigava sobre ell l'adoració i el títol del déu, un exemple que em demostra, pel que puc jutjar, que els homes, des de la condició més baixa fins a les màximes dignitats, ja no limiten el seu orgull i ambició. Així, Màrius, en el temps dels nostres pares, i aquest mateix Dioclecià, al nostre segle, després d'haver-se aixecat per sobre de la humil posició de la vida privada, que no els donava poder, es mostraven insaciabls del poder. Aquell a qui una llarga dieta va conduir cap als excessos de la intemperància. D'aquí em sorprèn veure tantes persones que retreuen als nobles el seu orgull, que pot inspirar-los amb la memòria de la il·lustració dels seus avantpassats, i que és una compensació per als assaigs cruels amb què estan agitats. A més, a Dioclecià, aquests vicis van ser esborrats per moltes qualitats estimables; perquè si es deia senyor, es comportava com un pare, i és bastant constant que aquest savi príncep volgués demostrar que els atacs més mortals són més aviat en coses que en noms. Carí va informar del que havia succeït i amb l'esperança de suprimir fàcilment els disturbis que van sorgir, es va apressar, per un desviament cap a Itàlia, a guanyar ràpidament a Il·líria. Allà, després de vèncer Julià, el va fer matar. Julià era el corrector del Vènet. Quan va tenir notícia de la mort de Car, impacient per arrabassar l'imperi de

l'enemic, es va apressar a lluitar contra ell, però Carí, arribat a les fronteres de Mèsia, va lluitar immediatament contra Dioclecià, prop de Margus; i mentre perseguia els fugitius, fou assassinat pels seus tribuns, les dones dels quals deshonrava, en la seva passió desenfrenada per la depravació. Els marits indignats no volien donar pas a la seva indignació i al seu ressentiment fins al final de la guerra, però la por que l'èxit faria cada vegada més insolent el caràcter de Carí, els va portar a venjar-se. Tal va ser el final de Car i els seus dos fills, nascuts a Narbona, havien regnat dos anys. En el primer discurs que Valeri va adreçar al seu exèrcit, va treure la seva espasa i, mirant el sol, es va adonar que ignorava l'assassinat de Numerià i que ell no havia desitjat el imperi; llavors, Girant-se cap a Aper, llavors prop d'ell, va travessar amb la seva espasa aquest traïdor, que, com hem dit anteriorment, va matar a un jove príncep, bo, eloqüent i gendre del seu assassí, Dioclecià. Va perdonar a tots els còmplices d'Aper; fins i tot va mantenir a la majoria dels seus enemics propers a la seva persona, entre altres, Aristòbul, una persona molt estimada, a la qual va deixar prefecte del pretori. Un exemple inèdit, la memòria d'un home, una clemència inesperada! Ningú, en una guerra civil, va ser despul·lat de la seva propietat, del seu honor, de les seves dignitats i, no obstant això, aplaudim la delicadesa i la humanitat del conqueridor, quan només ell fa una treva als exiliats, les proscripcions, la tortura i les massacres. Recordo encara que Dioclecià va associar amb el seu poder a diversos ciutadans i fins i tot estrangers per protegir o ampliar els drets de l'Imperi Romà. Perquè, a la notícia que després de la sortida de Carí, Elià i Amand s'havien reunit a Galia una tropa de pastors i bandolers, anomenats bagaudes pels nadius del país, i que, després d'haver assotat el camp, estaven intentant entrar a la majoria de ciutats; s'afanyà a nomenar emperador Maximià, el seu amic fidel, mig barbar, és cert, però dotat de gran habilitat per a la guerra i molt de judici. Aleshores, Maximià va prendre el sobrenom d'Hercul-li, anomenat Hèrcules, la seva deïtat preferida, ja que Dioclecià va prendre el de Jovi: i fins i tot aquests dos sobrenoms es van aplicar a les legions auxiliars que més van destacar a l'exèrcit. Hercul-li va partir llavors per a la Gàl·lia, que aviat havia pacificat completament per la derrota o la submissió de l'enemic. En aquesta guerra, el menusí Carausi es va distingir per grans gestes; i com que era molt hàbil en les maniobres dels vaixells, una professió que havia exercit des de la seva joventut per viure, els dos emperadors el van encarregar d'equipar una flota i de repel·lir els alamans que infestaven els mars. Orgullós d'aquesta missió, i com que només va destruir un petit nombre de bàrbars, i estava lluny de pagar al tresor tot el botí conquerit, tement per Herculius, va informar de l'ordre que aquest príncep havia donat per posar-lo a la mort, va prendre el títol d'emperador i va prendre Gran Bretanya. Al mateix temps, l'Orient va ser fortament sacsejat pels perses, Àfrica per Julià i les nacions quinquegentanes. Afegiu que un cert Aquil·leu usurpà a Alexandria a Egipte les insígnies de dominació imperial. Aquests esdeveniments vanderminar que els dos emperadors s'associessin, creant els cèsars, Juli Constance i Galeri Maximí, sobrenomenat Armentari. El primer va esposar la filla d'Hercul-li, el segon, la filla de Dioclecià, després d'haver repudiat tots dos les seves primeres esposes, tal com havia exigint anteriorment August a Tiberi Neró, quan li va donar la seva filla Julia en matrimoni. Tots aquests prínceps eren il·lirians de naixement; encara que no estiguessin civilitzats, sinó endurits pel dur treball de la campanya i la guerra, van fer que el servei fos força important. Això demostra que la sensació de desgràcia proporciona a l'home una saviesa i una virtut més ràpides; mentre que els que mai no han conegut la desgràcia, considerant els seus semblants tan rics com els seus semblants, mostren molta menys penetració. D'altra

banda, l'harmonia que regnava entre aquests prínceps feia palès que les seves qualitats naturals i la seva experiència en l'art militar, que havien après a l'escola d'Aurelià i Probe, gairebé podrien ocupar el seu lloc de les virtuts que no tenien. Finalment, van honrar Valerius com a pare, i fins i tot com a déu poderós: ara, el que dóna encara més brillantor i alleujament a aquests sentiments, són els crims comesos entre les relacions properes des de la fundació de Roma fins al nostre segle. A mesura que el pes de les guerres dels quals hem parlat es va tornar cada vegada més esmicolat cada dia, els dos emperadors i els dos Césars van fer entre ells una mena de divisió de l'imperi; Herculí tenia Àfrica i Itàlia; Galeri, totes les illes d'Il·líria a Pont-Euxin; Valeri es reservava tota la resta. Aviat una part d'Itàlia va ser sotmesa a tributs més cars. Fins a aquest moment estava sola a càrrec de proporcionar, en una proporció moderada, provisions per a l'exèrcit i l'emperador, que sempre o gairebé sempre van fer la seva residència allà; l'impost es va incrementar amb una nova llei. No obstant això, en aquell moment era suportable, perquè no era excessiu, i s'ha convertit, en el nostre moment, en una plaga perniciosa. Joví, no obstant això, havia sortit cap a Alexandria, després d'haver-li confiat a César Galeri la missió de deixar les fronteres il·líries per avançar a Mesopotàmia, per frenar les incursions dels perses. Al principi, molt maltractat per aquestes persones, Galeri va reunir a pressa un exèrcit de veterans i nous soldats, lluità contra l'enemic, creuant l'Armènia, que és el mitjà més fàcil i potser l'únic que supera els perses. Finalment, va fer presoners el rei Narsés, els seus fills, les seves esposes i tota la cort. La victòria va ser tan completa que, sense una negativa de Valeri a la voluntat de tots els poders, la negativa de la qual és incerta, els feixos de Roma haurien estat portats a una nova província. No obstant això, la part més útil d'aquest país va quedar per a nosaltres; però a mesura que els perses redoblaven el seu afany per reprendre aquesta conquesta, vam ser objecte d'una nova guerra, no menys sagnant que fatal. Mentrestant, a Egipte, Aquil·lè, batut sense dificultats, va ser castigat per la seva usurpació. A Àfrica, les armes romanes van tenir tant d'èxit que Carausi va obtenir la concessió de Gran Bretanya, quan es va convèncer que amb les ordres i l'assistència eficaç dels habitants de l'illa, ningú era més capaç que ell de resistir els pobles bel·ligerants. Sis anys més tard, va morir per la traïció d'un home anomenat Al·lecti, el seu subordinat i el seu col·lega. Aquest home, que temia la mort a causa dels seus crims, havia envaït per un delicte, el poder. No ho va gaudir molt. Constànci el derrotà fent que Asclepiòdot, prefecte del pretori, marxés contra ell amb part de la flota i legions. Al mateix temps, els marcomans van ser tallats a trossos, i la nació cariana, ja transportada en part per Aurelià al nostre territori, va passar allà sencera. Es va demostrar que no es va imposar cap zel menys als deures de pau; es van establir les lleis més equitatives, i es van destituir els agents de subsistència, plagues públiques, a les quals només s'assemblen molt a aquells que actualment realitzen les mateixes funcions. Aquests homes, que semblaven haver estat establerts a les províncies per observar i donar a conèixer els moviments sediciosos que es podrien plantejar allà, només pensaven en inventar acusacions delictives i, mitjançant el terror universal que van inspirar, principalment, els ciutadans més allunyats de Roma, van exercir en tots els llocs una vergonyosa vergonya. El subministrament del capital i els interessos dels contribuents van provocar aleshores l'ansiosa cura i l'aguda sol·licitud dels emperadors. En recompensar els mèrits i castigar severament el delicte, van estimular una felicitat emulació per la virtut. El culte dels déus antics es va mantenir en tota la seva puresa. Les noves construccions, com per màgia, van tornar a embellir la majestuosa majestat de Roma i de les altres principals ciutats de l'imperi,

especialment Cartago, Milà i Nicomedia, malgrat aquestes nobles accions els dos emperadors no estaven exempts de vicis. Així, a Hercul-li es va deixar portar per tals aquests excessos que, en els seus gustos infames, ni tan sols respectava la persona dels ostatges. Valeri va declarar als seus amics una desconfiança que no era honorable per a ells, sens dubte per por de la discòrdia, com a resultat de perfils informes, que podrien, segons ell, pertorbar la pau de la intimitat dels governants. Per tant, va paraitzar, per dir-ho així, la defensa de la capital, reduint el nombre de cohorts pretorianes i de ciutadans armats, i des de llavors va prendre, diuen diversos historiadors, la resolució d'abdicació. De fet, quan el seu geni escrutador li va revelar perills imminents, les guerres civils marcades pel destí i una mena de trastorns que amenaçaven l'imperi, va celebrar el vintè any del seu regnat i, tot i que encara ho tenia tot la seva força física i moral, va posar les regnes del govern. Amb gran dificultat va compartir la seva resolució amb Hercul-li, que havia regnat un any menys. Tot i que la incertesa d'una sèrie d'opinions diferents ha enfosquit la veritat sobre aquesta abdicació, pensem que és natural menysprear el poder i aspirar a descendir del cim de la grandesa a la humil condició de la vida privada.

XL. Constanci i Armentari, Sever Maximí, Constantí i Maxenci.

Així, Constantí i Armentari van succeir a Dioclecià i Maximià: Sever i Maximí, d'origen il·liri, van ser designats cèsars; el primer va tenir Itàlia; el segon, les províncies que Joví havia reservat per a ell mateix. Però aquesta divisió semblava intolerable a Constantí, que, des de la infantesa, dotada d'un geni alt i poderós, es mostrava devorada per l'ambició de comandar va fugir i, per frustrar en la seva esperança aquells que el perseguien, a tot arreu en el seu camí va matar els cavalls de servei públic, i va anar a Gran Bretanya, escapant així a Gal·leri, que el va retenir com a ostatge sota el pretext de la religió. La sort va voler que passés precisament en el moment en què Constanci, el seu pare, estava caient a la seva última hora. Morí, i amb l'acord unànime de tots els assistents, Constantí prengué el rang imperial. A Roma, no obstant això, la gent i els pretorians van confirmar l'elecció de Maxenci, malgrat la llarga resistència d'Hercul-li, el seu pare. Amb aquesta notícia, Armentari va designar cèsar Sever que, per casualitat, estava a prop de Roma, per atacar immediatament els enemics. En el moment en què Sever arriba a les parets de la capital, fou abandonat per les seves tropes, a les quals Maxenci havia guanyat a un preu elevat; va fugir i va morir assetjat a Ravenna. Aleshores Gal·leri, cada vegada més irritat, seguint els consells de Dioclecià, va nomenar August a cèsar Licini, amb el qual estava obligat per una antiga amistat, i li va assignar defensar Il·líria i Tràcia, i ell mateix va marxar cap a Roma. A mesura que el setge d'aquesta ciutat s'estenia, tement que els seus soldats, després d'haver-se deixat seduït com els de Sever, també arribessin a abandonar-lo, va abandonar Itàlia; i poc després va morir d'una úlcera pestilent. La república estava en deute amb ell, per un ampli camp que havia aconseguit fertilitzar a Panonia, abatent immensos boscos, i dent abocar en les aigües del Danubi les aigües del llac Pelson. En memòria d'aquesta empresa, va anomenar aquesta província Valeria, del seu nom de la seva dona. Ell havia regnat cinc anys, i Constanci només un any: tots dos havien exercit primer, durant tretze anys, el poder de cèsar. Tots dos tenien avantatges tan admirables en la naturalesa que, en educar-los, en lloc de debilitar-los per una ignorància greu, sens dubte haurien fet el seu títol més gloriós: una prova clara que coneixement, formes elegants, i especialment grat, són qualitats necessàries per prínceps, i que sense ells, tots els dons de la naturalesa perden els seus encants, i qualsevol que

sigui salvatge fa que els desposseeixen. Al contrari, el feliç acord d'aquesta doble superioritat va permetre a Cyrus, rei dels perses, una fama immortal. Així, avui dia, Constantí, que a més aglutina les altres virtuts, va ser vist, per la voluntat del món sencer, elevat a les estrelles. I, certament, si hagués posat límits a la seva munificència i la seva ambició, a aquests grans projectes que finalment precipiten a l'abisme els esperits superiors tirats massa lluny per l'entusiasme de la glòria, Constantí, diguem-ho, ho faria gairebé igual a un déu. Tan aviat com aprengué que Roma i Itàlia havien estat destrossades, i que els exèrcits dels dos emperadors havien estat derrotats o corromputs, va assegurar la tranquil·litat de la Gàl·lia i marxà contra Maxenci. En aquell moment, un tal Alexandre, governador de Cartago, havia somiat furiosament amb el poder suprem: ja debilitat per l'edat, fins i tot més estúpid que els pastors pannònics que li havien donat a llum, havia improvisat ràpidament una tropa de soldats sense disciplina, i gairebé la meitat d'ells tenien armes. Rufus Volusià, prefecte del pretori, i alguns altres caps enviats contra ell pel tirà Maxence, amb un nombre molt reduït de cohorts, van tenir un combat sense importància en què va perdre la vida. Després d'aquesta victòria, Maxenci va ordenar que Cartago aquest l'ornament de l'univers i una de les ciutats més belles d'Àfrica, fos lliurada al pillatge i a les flames. Aquest tirà ferotge i sagnant, encara més detestable per la seva depravació, més tímid i covard, va conduir la indolència a un excés tan vergonyós que en el mateix moment en què el foc de la guerra va devorar Itàlia, oh van ser colpejades les seves tropes a prop de Verona, no va renunciar a menys als seus gustos preferits, sense que es pogués per la tràgica mort del seu pare. Hercul·li, de fet, cedint a l'ambició impacient del seu caràcter i de la por que li va inspirar la lentitud del seu fill, va recobrar de manera imprudent l'imperi. Després, sota la màscara de la devoció, havia intentat destruir, per una odiosa traïció, Constantí, el seu gendre; finalment, la mort havia estat el just càstig de la seva perfídia. Maxenci, que era cada vegada més cruel, dia a dia, empès per la necessitat, es va aventurar, però amb gran dificultat, a sortir de la capital i avançar cap a les Roques Vermelles, situades a nou quilòmetres de Roma. Allà el seu exèrcit fou derrotat. Ell va fugir a la ciutat; però, creuant el Tíber, va caure en el mateix parany que havia posat al seu enemic al pont Milvi: la tirania va durar sis anys. No podem imaginar el que eren, en la seva mort, les manifestacions d'alegria i el plaer del senat i el poble, que tenien molt de patir d'aquest tirà! Així que un dia, havia permès que els guàrdies pretorians la matança dels plebeus. En primer lloc, amb un decret com injust i arbitrari, va obligar als membres del senat i als agricultors per lliurar-tants diners com ell exigiria per satisfer la seva prodigalitat ruïnosa. Després de la victòria de Constantí les legions pretorianes, que s'havien guanyat l'odi públic, i les cohorts urbanes, cada vegada més disposades a sublevar-se que a garantir la seguretat de la ciutat, van ser llicenciades i clausurades per sempre; se'ls va retirar les armes, i fins i tot se'ls va prohibir portar un vestit militar. Aleshores, el senat agraït va dedicar a Flavi tots els edificis sumptuosos que Maxenci havia construït, com el temple i la basílica de Roma. Poc després, Flavi va reparar el gran circ amb una magnífica admiració i va construir banys tan notables com els vistos fins aleshores. Segons les seves ordres, en els districtes més freqüentats de Roma, es van aixecar estàtues d'or o de plata en la seva major part; a continuació, a Àfrica, els honors del sacerdoci van ser adjudicats a la família Flàvia; i la ciutat de Cirta, arruïnada pel setge que havia recolzat contra Alexandre, va ser reconstruïda, adornada i rebuda amb el nom de Constantí, és cert que no hi ha herois més grans i més populars que els destructors de tirans! I l'alt favor que gaudeixen només augmentarà si poden mostrar moderació i desinterès. De fet, els homes que es

troben frustrats per una felicitat que tenien esperança, estan més profundament ferits quan, després d'haver estat lliurat d'un mal príncep, encara queden sota el pes de les mateixes desgràcies.

XLI. Constantí, Licini, Crispí, Constanci, Licinià, Constant, Dalmàcia, Magneci, Vetranió.

Mentre que aquests esdeveniments tenen lloc a Itàlia, Maximí, després d'un regnat de dos anys a l'Est, fou derrotat, fet fugir per Licini i morí prop de la ciutat de Tars. Així, doncs, l'imperi del món romà reconeixia només dos mestres, aliats entre si, és veritat, ja que la germana de Constantí s'havia casat amb Licini, però amb un caràcter tan diferent, que els va passar molt de temps vivint en bona intel·ligència durant tres anys. En un, de fet, gairebé tot era genial, però en l'altre, només hi havia la parsimònia més insignificant. Constantí fins i tot va deixar a tots els seus enemics els seus honors i la seva fortuna; els va rebre, els protegia; en la seva pietosa humanitat va abolir primer l'agonia de la forca, que va tornar als temps més antics i va prohibir el costum de trencar les cames dels torturats. Així que va ser considerat com un altre fundador de Roma, i fins i tot com un déu. Licini, per contra, amb prou feines satisfieia la seva ràbia de crueltat, lliurant a les tortures destinades a esclaus només filòsofs il·lustres que eren innocents. Constantí, després de conquerir-lo en diverses batalles, va reconèixer, tanmateix, la dificultat extrema de superar-lo completament; per tant, es va apropar i per consolidar la seva unió, tots dos van associar-se a la divisió de l'imperi, com els Césars, els seus fills comuns, Crispí i Constantí, de Flavi; i Licinià, fill de Licini. Però aquesta aliança duraria poc i, a més, seria fatal per als companys dels dos emperadors: es va anunciar positivament un eclipsi de sol, el mateix any. De fet, sis anys després, es va trencar la pau i Licini va patir una derrota a Tràcia que el va obligar a refugiar-se a Calcedònia, on va morir amb Martinià, que havia demanat d'ajudar-lo associant-lo a l'imperi. Després d'aquest esdeveniment, la república va ser sotmesa al govern d'un sol cap; els fills de Constantí van mantenir el seu títol de Césars, i Constanci, ara el nostre emperador, va rebre els insignes d'aquesta alta dignitat. El més gran dels fills de Constantí que havia estat condemnat a la mort, no se sap per quin motiu, per ordre del seu pare, un determinat Calocer, amo d'un ramat de camells, va agafar de sobte la bogeria d'establir-se com a sobirà a l'illa de Xipre. Després d'haver-lo castigat com es mereixia, l'execució d'esclaus o de bandolers, Constantí va ocupar l'activitat del seu geni en fundar una ciutat, instituir nous ritus religiosos i restablir la disciplina militar. Al mateix temps, va matar els gots i als sàrmates, i va nomenar cèsar a Constant, el més jove dels seus fills. L'elecció d'aquest príncep havia de disgustar l'estat en el futur; això és el que van revelar diversos prodigis: per a la mateixa nit que va seguir el dia de la seva cita imperial, la volta del cel sembla que es va cremar durant molt de temps. Al voltant de dos anys més tard, Constantí va nomenar cèsar, amb la gran satisfacció de l'exèrcit, el fill del seu germà, que portava, com el seu pare, el nom de Dalmaci. Aleshores, en el trenta-segon any del seu regnat, després d'haver governat el món sencer durant tretze anys, als seixanta-dos anys i més, va marxar contra els perses, les incursions de les quals es van produir territori de l'imperi, quan va morir prop de Nicomèdia, en una campanya anomenada Achyrona. L'anomenada estrella de pèl, tan fatal per als regnes, havia estat el precursor del seu final. Les seves restes mortals van ser transportades a la ciutat que havia nomenat amb el seu nom. La seva pèrdua va excitar els remordiments amargs del poble romà; per les seves victòries, les seves lleis i la suavitat del seu govern ho tenia, en què aquesta mena,

feta als ulls de tot el fundador d'una nova Roma. Va construir un pont sobre el Danubi, va establir camps i fortalises en les posicions més avantatjoses. Les ciutats de Trípoli i Nicea van gaudir per ell l'abolició de l'impost anual del petroli i del blat, que els havia carregat de manera despiatada. En principi, era només un regal gratuït que els antics habitants de Trípoli oferien a l'emperador Sever, el seu compatriota, però la mala fe dels successors d'aquest príncep havia fet que un voluntari presentés un impost ruïnós per als descendents tripolítans. Pel que fa als habitants de Nicea, Marc Bojoni els havia infligit aquesta multa per haver ignorat el fet que Hipparc, un astrònom de geni genial, havia nascut entre ells. Constantí va reprimir molt severament les molèsties del fiscal; en poques paraules, per totes les seves accions, hauria meregut honors divins si no hagués elevat a les oficines públiques homes que no mereixien accés a ells. Aquest mal, és cert, havia estat el de més d'un emperador; però en un príncep amb un geni admirat, i en un moment en què les maneres públiques són irreprotxibles, fins i tot els petits defectes sorgeixen de manera sorprenent l'ull i, naturalment, criden a la censura: afegiré que són encara més perniciosos, que l'alta dignitat dels culpables els dona un lleujament de la virtut i ens convida a seguir aquest fatal exemple. Immediatament després de la mort de Constantí, Dalmaci fou assassinat, no se sap per quins consells; i, com a mínim, tres anys van passar, quan Constantí el jove morí en una batalla contra Constant. Orgullós del seu èxit, el vencedor, en l'era de l'experiència i en tot l'ardor d'un caràcter impulsiu, aviat es va convertir en un objecte d'execració per la perversitat dels seus ministres i per la sòrdida avarícia a la qual ell s'havia abandonat sense reserves; cobert amb el menyspreu del seu exèrcit, va morir víctima de la traïció de Magnenci, deu anys després del seu triomf sobre Constantí el jove, i quan ja havia suprimit els moviments de tribus estrangeres. La seva prodigalitat sense límits cap als refugiats d'aquestes nacions, fills d'una rara bellesa comprats a un preu d'or, van deixar la convicció que ell els cremava un amor antinatural. No obstant això, què ha viscut més, fins i tot amb els seus vicis! Perquè el caràcter ferotge i cruel de Magnenci, nascut enmig de bàrbars, i després els esdeveniments que aviat arribaven, van submergir l'imperi en un estat tan aniquilador, que hom va enyorar el govern de Constant, i no sense raó. Afegim a tot això que Vetranió, un home de la ignorància més grollera, de la ment més estúpida, i que la seva rústica rusticitat es tornés encara més detestable. Vetranió, un simple general d'infanteria entre els il·liris, i descendent d'una de les famílies més insignificants de l'Alta Mèsia, havia usurpat el poder suprem.

XLII. Constanci, Nepotià, Decenti, Patrici, Silvan, Julià

Uns deu mesos més tard, Constanci, per la força dels seus discursos eloqüents, va expulsar del tron a Vetranió, i el va fer tornar a la foscor de la vida privada. Des del començament de l'imperi, ha estat l'únic príncep que ha aconseguit tant èxit pel talent de la parla i la clemència. De fet, els dos exèrcits estaven àmpliament units, quan Constanci, després d'haver-se pronunciat en forma de judici, una arenga, des de l'altura del seu tribunal, va obtenir per la seva eloqüència una victòria que només hauria guanyat amb moltes penes i treballs o a preu de molta sang. Un exemple que demostra clarament que el do de la parla no té menys superioritat en temps de guerra que en temps de pau i que triomfa prou fàcilment. difícil, si l'orador sap combinar la moderació i la integritat amb el seu talent. És veritat que el nostre príncep ha estat capaç de posar tot el dia. Immediatament va marxar cap a Itàlia contra nous enemics; però el rigor de l'hivern i les neus que van tancar el pas dels

Alps el van impedir en la seva carrera. No obstant això, a Roma, Potencià, parent proper de Flavi pel costat matern, es guanyà a la gent, que odiava Magnenci, va massacrar el prefecte de la ciutat, va armar una tropa de gladiadors i va agafar el poder. La seva estúpida ferocitat era tan fatal per a la gent i per al Senat romà, que a tot arreu cases, llocs públics, carrers i temples inundats de sang aviat es van omplir de cadàvers amuntegats com els gladiadors destinats a estaca. Tantes atrocitats no van ser comeses només per Potencià, sinó també pels partidaris de Magnenci, que es van apressar a córrer i van matar el seu enemic el vintè setè dia de la seva usurpació. Però com fins i tot abans que haguessin notat alguns moviments externs, Magnenci havia confiat als gals amb el César Decenci, el seu germà i Constanci, a l'est amb Gal·li, també fet césar, i a qui havia tingut el seu nom. Llavors els dos emperadors es van rendir mútuament durant tres anys després de moltes batalles sagnants; però, finalment, Constanci, victoriós, que havia perseguit fins i tot la fugida Magnenci a la Gàl·lia, va obligar els dos germans a matar-se mútuament amb diferents tortures. En aquella època, va esclafar una nova revolta dels jueus, que havien tingut l'audàcia de portar al poder sobirà un tal Patrici. Poc temps després, Constanci va fer matar Gal·li a causa de la seva crueltat i temperament salvatge. Així, la república, després d'un llarg interval d'uns setanta anys, va tornar a l'autoritat d'un sol cap. Amb prou feines s'havia lliurat dels problemes civils, quan va ser de nou agitada per l'elevació forçosa de Silvan a l'imperi. Gal d'origen i nascut de pares bàrbars, aquest Silvan, primer un simple soldat, després d'haver abandonat el partit de Magnenci pel de Constanci, havia obtingut, malgrat la seva extrema joventut, el títol de general d'infanteria. Per por o per bogeria va pujar encara més amunt, però, després d'un regnat d'uns vint-i-vuit dies, va ser massacrada en una revolta de les legions, de les quals n'havia esperat el suport. Per tal d'evitar més problemes entre els gals, un poble de natura agitat, i per tal de repel·lir els alamans, que devastaven diverses comarques de la Gàl·lia, Constanci va donar al césar Julià, al que estimava com el seu pare, el govern de les províncies transalpines; Ben aviat Julià va sotmetre aquestes nacions bèl·liques, fent presoners els seus reis més il·lustres: un èxit gloriós per als seus braços, sens dubte, però que ha de ser atribuït a la fortuna i la saviesa de l'emperador. Perquè la saviesa és més poderosa que les armes; testimonis ho són Tiberi i Galeri, que, subordinats a altres prínceps, es van distingir per una infinitat d'actes esplèndids i que, convertits en mestres, van experimentar, sota els seus propis auspicis, oportunitats molt menys afortunades. Durant els vint-i-tres anys que Julià Constanci va governar l'imperi, amb el títol d'august, incessantment ocupat per guerres estrangeres o civils, amb prou feines va trobar un moment per deixar les armes. Després d'haver exterminat tants usurpadors i tirans; després que, en la mateixa època, hagués rebutjat les incursions dels perses, se'l va veure, assegut al seu tribunal, donar gloriósament un rei a la nació dels sàrmates, tal com Cneu Pompeu havia restaurat el tron a Tigranes; Així, un reduït nombre dels nostres avantpassats, segons ens diu la història, van obtenir el mateix honor. Dolç i indulgent quan era necessari, Constanci era alfabetitzat i tenia una formació tan sòlida com elegant; a la dolçor, a l'encant de la parla, es va unir a la paciència en l'obra i una meravellosa habilitat per llançar fletxes; un model de frugalitat i de continència, sabia vèncer totes les seves passions; Ple de pietat i tendresa pel seu pare, tenia una cura especial per a la seva pròpia conservació, ben convençut que la vida dels bons prínceps depèn de la tranquil·litat dels Estats. Però la brillantor d'aquestes qualitats nobles i precioses va quedar ennegrit per la poca cura que va tenir en l'elecció dels governadors provincials i dels caps dels seus exèrcits, per la extrema depravació

dels seus ministres i per l'oblit en què va deixar a totes les persones bé. En fi, per dir la veritat en una paraula, l'Emperador mateix va mostrar virtuts brillants, tant la majoria dels seus ministres tenien vicis monstruosos.

EPÍTOME DELS CÈSARS

Eunapi de Sardenya

XLIII. Julià

Aleshores, Julià, quan la cura del món romà havia estat retornat a un home, ell, desmesurat de glòria, va marxar cap a Pèrsia. Allà, conduït per un cert desertor a una emboscada, quan els Parts l'encerclaven des de totes direccions, va sortir del campament just acabat de muntar amb un escut arrabassat ràpidament. I quan, amb un ardor impensat, va intentar ordenar les files per a la batalla, va ser colpejat amb un pic per un sol enemic llençat al vol i va fugir. Tornat a la seva tenda de campanya i havent sorgit una altra vegada per animar els seus homes, poc a poc s'escorria de sang, va morir cap a mitjanit, després d'haver dit, prèviament consultat sobre l'imperi, que no recomanava ningú, cosa que, com era habitual en cas d'opinions discrepants, era perillós per a un amic per enveja i per a l'estat com a conseqüència de la discòrdia de l'exèrcit. Hi havia hagut en ell un immens coneixement de la literatura i de les coses, havia igualat els filòsofs i els més savis dels grecs. Estava molt disposat cap a l'exercici del cos, en el qual era fort, però era curt. Malgrat la mesura deguda en determinades qüestions, va disminuir-les. El seu desig d'elogi era excessiu; el seu culte als déus supersticiosos era més agosarat del que convé a un emperador, pel qual sempre s'ha de mantenir la seguretat personal per a la seguretat de tots, sobretot en la majoria de les guerres. El desig de glòria el va desbordar tan violentament que ni pel moviment de la terra ni pels nombrosos presagis a través de les quals se li prohibia atacar Pèrsia, el va portar a acabar amb el seu ardor. Ni tan sols la caiguda d'un meteorit observat de nit caure del cel abans del dia de la batalla el va mantenir prudent.

XLIV. Jovià

Vuit mesos va governar Jovià, fill de Varró, el seu pare, habitant de la terra de Singid a la província Pannònia. Al seu pare, quan havia perdut molts fills, se li va ordenar en un somni cridar a Jovià qui, tenint a mà a la seva dona a punt per donar a llum, havia de néixer. Era extraordinari en cos, agradable en esperit, estudiós de literatura. En un dur hivern, en què va passar de Pèrsia a Constantinoble, va morir de sobte per indigestió, agreujada pel guix d'un nou edifici, al voltant dels seus quaranta anys.

XLV. Valentinià

Valentinià va governar deu anys menys deu dies. El seu pare, Gratià, va sorgir d'un habitatge modest a prop de Cibalis, es va anomenar Funarius ["cavall traça"] perquè

cinc soldats no van poder treure d'ella una corda del mercat d'esclaus mentre el portava. Admès a l'exèrcit sobre la base d'aquest mèrit, es va aixecar fins al poder de la prefectura pretoriana; a causa del seu favor entre els soldats, es va oferir l'imperi a un resistent Valentinià. Va admetre Valens, el seu propi germà, a l'imperi com a la seva parella i, a la llar, a instàncies de la seva sogra i la seva dona, nomenà August Gracià, el seu fill, que encara no era plenament madur. Valentinià aparentava, de cara, continència, serietat en la ment, i molt cultivat en la conversa, tot i que era un home de poques paraules, sever, vehement, tacat per les falles i, sobretot, per l'avarícia, de les quals era un afeccionat. Amant i, en aquestes coses que esmentaré, molt proper a Adrià: era un pintor més elegant, tenia una memòria poderosa, reflectida sobre noves armes, imatges de moda mitjançant cera o argila, va fer un ús prudent dels llocs, hores i conversa; i així, per concloure breument, si s'hagués permès que ell, que s'havia confiat com a homes més fiables i prudents, li hagués faltat enemics per a ell, o que hagués empleat consellers lloables i erudits, sens dubte hauria brillat, un príncep perfecte. En el seu temps, Firmus, usurpant la llei a Mauritània, va ser destruït. Valentinià, responent a Bergenci a una legació de Quadi, va caure com a conseqüència d'una hemorràgia, la veu perduda, els sentits intactes, als cinquanta-cinquè any d'edat. De fet, molts van dir que això havia passat a causa de la sobreixència i la sacietat. I així, amb ell mort, Valens, ara al quart any, amb Equitius com a promotor i Merobaudes, que havia estat a prop de la seva mare, va ser fet emperador.

XLVI. Valens

Valens, en companyia del seu germà Valentinià, sobre qui hem parlat, va governar tretze anys i cinc mesos. Aquest Valens, quan es va iniciar una guerra lamentable amb els gots, va ser portat, ferit per fletxes, a una residència humil; allà, amb els gots arribats i un foc sota, es va consumir per la combustió. Amb ell, les coses demanaven aprovació: era un bon defensor dels propietaris de béns; poques vegades canviava de jutges; era leial als amics; es va enfadar sense ferits ni perill a ningú; estava segur que era segur. A la seva època, Procopi, usurpant una tirania, va ser destruït.

XLVII. Gracià

Gracià, natural de Sirmium, va governar amb el seu pare, Valentinià, vuit anys i vuitanta-cinc dies; amb el seu oncle i el seu germà, tres anys; amb el mateix germà i Teodosi, quatre; i amb Arcadi es va afegir a tots aquests, sis mesos. A Argentaria, ciutat de Gàl·lia, va matar trenta mil alamans en batalla. I quan havia reconegut que el perill extrem amenaçava el món romà com a conseqüència dels gots i Taifali i, a més, més terrible que l'aniquilació total, els huns i els alans controlaven Tràcia i Dàcia com a terres estrangeres, amb l'aplaudiment de tots, va encarregar un terç de l'imperi a Teodosi, un any menor de trenta anys, que va ser convocat des d'Hispania. més, aquest Gracià no va tenir un aprenentatge modest en literatura: va compondre poesia; parlava elegantment; va explicar debats a la moda dels rêtors; tant a la nit com al dia no feia més que practicar el tir amb arc, i pensava que assolir la marca era una cosa de plaer suprem i habilitat divina. Tenia una mica de menjar i de somni i conquistava el vi i el desig sexual; i hauria estat dotat de totes les bones qualitats, si hagués aconseguit comprendre la ciència de governar l'estat, del qual era gairebé un desconegut no només per inclinació, sinó també per pràctica. Va

despertar l'odi de les tropes contra ell quan va descuidar l'exèrcit i va preferir al venerable soldat romà uns quants dels alans a qui s'havia arroгат a si mateix per un immens pagament d'or i amb la retenció de bàrbars que tenia. Gairebé fins i tot va començar a tenir-hi amistat fins al punt que de vegades feia un viatge vestit com ells. En aquest moment, quan Màxim va alçar una tirania a Gran Bretanya i va passar a Gàl·lia, va ser rebut per legions hostils a Gracià, va fer fugir Gracià i, sense demora, el va matar. Va viure XXIX anys.

XLVIII. Teodosi

Teodosi, el pare del qual era Honori i la mare de la qual era Termàntia, que remuntava el seu origen del príncep Trajà, va ser emperador per Gracià August a Sirmium i va regnar disset anys. Diuen que els seus pares, després de ser aconsellats en un somni, li van donar un nom que en llatí entenem que significa "donat per Déu". També, pel que fa a aquest oracle, es va divulgar a Àsia que el nom de l'home que triomfaria a Valens començaria amb les lletres gregues Τζοϛ. Per l'estreta relació del començament del seu nom, un Teodoro va ser enganyat i, quan va presumir que el tron havia de ser seu, va pagar les penes del desig malvat. A més, Teodosi va ser un defensor expansiu i distingit de l'estat. Ja que en diverses batalles va derrotar als Huns i als Gots que l'havien arrasat sota Valens. També, quan hevent rebut una petició dels perses, va concloure una pau. A més, a Aquileia va assassinar Màxim, el tirà, que havia assassinat a Gracià i que havia pres el control de Gàl·lia, i va executar al seu fill Víctor, que havia estat convertit en August mentre encara era un infant. També va conquerir Eugeni el tirà i Arbogastes, matant deu mil de les seves tropes. Aquest, després d'haver destruït Valentinià a Viena, confiant en el poder d'Arbogastes, havia usurpat el control; però aviat va perdre l'Imperi, juntament amb la seva vida. A més, molts escrits dels antics i quadres ens informen que Teodosi semblava Trajà en el seu capteniment i la seva forma física: així, la seva talla era eminent, les seves extremitats iguals, els cabells i la boca, tret que les cames eren una mica febles per marxant i els seus ulls no eren tan brillants (no estic segur de si era tan amable, o tenia tanta barba, ni caminava amb una marxa tan digna). Però el seu intel·lecte era certament semblant, fins a tal punt que no es pot dir res que no sembli transferir-se a l'home a partir dels llibres. Era misericordiós, compassiu, obert, distingir-se dels altres només amb el vestit; era respectuós amb tots els homes, però més inclinat cap al bé; va apreciar els personatges simples, igualment realitzats, però inofensius que admiraven; va donar grans coses amb gran esperit; li encantava recompensar els ciutadans o aquells que coneixia mitjançant la col·laboració privada amb honors, riqueses i altres favors; havia estimat especialment els serveis d'aquells cap a si mateix i el seu pare en una adversitat desesperada. Tot i així, va detestar aquelles coses per les quals Trajà va ser atacat (embriaguesa, segur, i desig del triomf) que no va iniciar les guerres, sinó que les va trobar existents i va prohibir les ocupacions lascives i que les lutistes femenines eren emprades en festes i orgies, contribuint tant a la propietat i la continència que va prohibir els matrimonis de les primeres cosines com si fossin els de les germanes. Si l'hem de descriure com excessivament polític, va ser moderadament ensenyat; era, òbviament, intel·ligent i molt interessat a conèixer-se amb els actes dels nostres avantpassats. D'aquests mai no va deixar de censurar els fets que va llegir que eren alts, cruels i enemics a la llibertat, com Cinna, Marius i Sulla, i tots els que tenien dominació, però sobretot els traïdors i poc agraïts. Per descomptat, estava enfurismat per actes poc impropis, però ràpidament s'aplacava,

cosa que va fer que algunes mesures dràstiques fossin suavitzades com a resultat d'un lleuger retard. Posseïa per naturalesa el que posseïa August per part d'un mestre de filosofia. Va ser qui, quan va veure que es molestava fàcilment, li va aconsellar, perquè no ordenés alguna cosa dura, recitar de memòria les vint-i-quatre cartes gregues quan s'enfadés, de manera que aquella passió, que era momentània, amb la ment cap a una altra cosa, disminuïa després d'uns pocs minuts. El que és de rara virtut, era sens dubte millor després que el seu poder reial augmentés amb els anys i millorés després de la seva victòria a la guerra civil. Perquè era molt sol·licitat tant per assistir a la cura del subministrament de gra, com per tornar a molts de la seva gran massa d'or i plata emportada i gastada pel tirà, mentre que els benignes dels principis eren, de fet, gairebé acostumats a concedir finques denudades i finques arrasades. Ara són les qüestions menys importants i, com es diu, les qüestions de dins del palau que, en efecte, perquè són secretes, atrauen molt els ulls i les orelles dels homes de naturalesa inquisitiva: va nodrir el seu oncle patern com un progenitor; mantenia els fills del germà i la germana difunts com a propis, havent abraçat els cunyats i els afins amb l'esperit d'un progenitor; va presentar entreteniment elegant i deliciós, però barat; barrejava les seves converses segons les persones, els seus esforços segons les seves files, el discurs lleuger i el pesat; era un pare agradable, un marit agradable. No va exercir ni amb finalitat de plaer ni resistència; quan hi havia oci, va restaurar el seu esperit mitjançant llargues passejades i controlava la seva salut mitjançant la moderació del menjar; i així va marxar en pau a Mediolanum, durant el cinquantenari any en matèria mortal, llegant als seus dos fills, és a dir, a Arcadi i Honori, dos estats inquietos. El mateix any, el seu cos va ser portat a Constantinoble i intervingut.

FI